

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra filosofie

Markéta Vitošková

Aristotelovo pojetí etiky

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr.Ing. Prokop Soušedík, Ph.D.

Praha 2013

CHARLES UNIVERSITY IN PRAGUE
CATHOLIC THEOLOGICAL FACULTY
Department of Philosophy

Markéta Vitošková

Aristotle's conception of ethics

Diploma thesis

Supervisor: Mgr.Ing. Prokop Soušedík, Ph.D.

Prague 2013

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 1. prosince 2012

Markéta Vitošková

Bibliografická citace

Aristotelovo pojetí etiky [rukopis] : diplomová práce / Markéta Vitošková ; vedoucí práce: Prokop Sousedík. -- Praha, 2013. – 85 s.

ANOTACE

Diplomová práce se věnuje Aristotelovým pojetím etiky. Její náplní je přiblížení a přehledné zpracování této disciplíny.

Nejprve přibližuje všeobecnou charakteristiku doby, Aristotelův život a postavení etiky v systému Aristotelovy filosofie.

Dále práce objasňuje obecnou povahu Aristotelovy etiky. Zabývá se jejím předmětem, cílem, dobrem a blažeností, ctnostmi a mravním jednáním.

Poté jsou zmíněny rozumové ctnosti, které jsou reprezentovány věděním, uměním, moudrostí a rozumností.

Následuje kapitola o mravních ctnostech, mezi které patří statečnost, uměřenost, štědrost, velkorysost, velkomyslnost, zdravá ctižádost, klidnost a pravdivost.

Dalším tématem je pojetí spravedlnosti a její dělení na spravedlnost obecnou a částečnou.

Poslední kapitola diplomové práce je pak věnována přátelství a jeho druhy.

Klíčová slova:

Aristoteles, etika, ctnost, spravedlnost, přátelství

ABSTRACT

Diploma thesis deals the Aristotle's conception of ethics. The aim of this thesis is to introduce and to do understandable a overview of ethics.

First of all, the thesis concentrates general characteristic time, Aristotele's life and status of ethics in the Aristotle's philosophy.

Secondly, the thesis mentions general Aristotle's ethics. It deals with the subjekt, goals, good and hapiness, virtue and moral conduct.

Third, the thesis deals intelektuall virtue including knowledge, art, wisdom and understanding.

Fourth, the thesis concentrates moral virtuos and courage, moderation, generosity, other generosity, healthy ambition, calmness and truthfulness.

Fifthly, the thesis mentions the conception of justice and its division into general and partiak justice.

Last, thesis is devoted friendship and its companions.

Keywords:

Aristotle, ethics, virtue, justice, friendship

Počet znaků (včetně mezer): 137 820

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala všem lidem, kteří mi byli oporou při tvorbě této závěrečné diplomové práce. Především bych chtěla poděkovat panu Mgr. Ing. Prokopu Sousedíkovi, Ph.D. za jeho odborné vedení a připomínky, které mi byly inspirací.

Obsah

ÚVOD	10
1 DOBOVÉ PŘIBLÍŽENÍ	12
1.1 Všeobecná charakteristika doby	12
1.2 Aristotelův život	14
1.3 Postavení etiky v systému Aristotelovy filosofie	17
2 ZÁKLADNÍ POJMY ARISTOTELOVY ETIKY	18
2.1 Předmět a cíl etiky	18
2.1.1 Předmět etiky.....	18
2.1.2 Cíl etiky	18
2.2 Dobro a blaženost	20
2.2.1 Dobro.....	20
2.2.2 Blaženost	21
2.3 Ctnost.....	23
2.3.1 Pojem ctnosti	23
2.3.2 Učení o středu.....	24
2.3.3 Klasifikace ctností u Aristotela	25
2.4 Mravní jednání.....	28
2.4.1 Habitus	28
2.4.2 Jednání.....	29
2.4.2.1 Dobrovolnost a nedobrovolnost	29
2.4.2.2 Jednání z nevědomosti	30
2.4.3 Záměrná volba.....	30
2.4.3.1 Rozvaha.....	31
2.4.3.2 Svoboda a jednání	32
2.4.4 Slabost vůle	33
2.4.5 Slast	34
2.4.5.1 Štěstí.....	35
3 ROZUMOVÉ CTNOSTI - DIANOETICKÉ.....	36
3.1 Původ rozumových ctností	36
3.2 Jednotlivé ctnosti	37
3.2.1 Vědění	37

3.2.2	Umění	37
3.2.3	Moudrost	38
3.2.4	Rozumnost.....	39
3.2.4.1	Praktický sylogismus.....	41
4	MRAVNÍ CTNOSTI - ETICKÉ	43
4.1	Původ mravních ctností	43
4.2	Jednotlivé ctnosti a špatnosti	44
4.2.1	Statečnost	44
4.2.1.1	Smrt a sebevražda.....	46
4.2.2	Uměřenost	47
4.2.3	Štědrost.....	50
4.2.4	Velkorysost.....	52
4.2.5	Velkomyslnost.....	53
4.2.6	Zdravá ctižádost	55
4.2.7	Klidnost	56
4.2.8	Pravdivost.....	57
5	SPRAVEDLNOST	59
5.1	Pojem spravedlnosti.....	59
5.2	Dělení spravedlnosti	60
5.2.1	Obecná spravedlnost	61
5.2.2	Částečná spravedlnost	63
5.2.2.1	Distributivní – dianemetická spravedlnost	64
5.2.2.2	Retributivní – diorthonická spravedlnost	66
6	PŘÁTELSTVÍ	68
6.1	Pojem přátelství	68
6.2	Druhy přátelství	69
6.2.1	Přátelství pro užitek.....	70
6.2.2	Přátelství pro rozkoš.....	71
6.2.3	Dokonalé přátelství	72
	ZÁVĚR.....	74
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	76
	SEZNAM PŘÍLOH	81

ÚVOD

Filozofická etika, zejména antická, patřila při mém studiu Aplikované etiky k těm nejzajímavějším předmětům. Nesmírně poutavou se pro mě stala obzvláště v kombinaci s řeckou filozofií klasického období. Právě v této éře došlo k obratu myšlení zabývajícím se zkoumáním přírody směrem k člověku a etika dostala své určení. Mezi jednoho z největších antických myslitelů patří Aristoteles, jehož pojetí etiky jsem si zvolila jako téma své diplomové práce. Můžeme ho zařadit nejen mezi nejslavnější řecké filosofy zabývajících se etickými otázkami, ale také za prvního mudrce vymezujícího etiku jako samostatnou vědeckou disciplínu.

Cílem této diplomové práce je seznámit čtenáře s Aristotelovým pojetím etiky. Mým záměrem je srozumitelně přiblížit a přehledně zpracovat Aristotelovy základní etické pojmy, teze a vymezení dané disciplíny.

V první části své práce se snažím přiblížit všeobecnou charakteristiku doby. Právě díky příznivým dobovým podmínkám došlo k myšlenkové revoluci, která zapříčinila obrat v uvažování vedoucím k zájmu o etické otázky. Dále zmiňuji Aristotelův život a jeho dílo, mezi které patřily první systematicky členěné etické spisy. V závěru první kapitoly se zabývám postavením etiky v systému Aristotelovy filosofie.

Ve druhé části se zaměřuji na základní pojmy Aristotelovy etiky. Nejdříve objasňuji předmět a cíl této disciplíny. Poté rozvádím termíny dobro a blaženost, na které navazují kapitoly o ctnosti. Čtenáře zde seznamuji se základním pojetím ctnosti, učením o středu a klasifikací ctností na dianoetické (rozumové) a etické (mravní). Na závěr kapitoly přibližuji pojetí mravního jednání v souvislosti s habitem, záměrnou volbou, slabostí vůle a slastí, přičemž zmiňuji také štěstí. Ve spojitosti s jednáním dále rozebírám pojem dobrovolnosti, nedobrovolnosti, jednání z nevědomosti a otázku svobody.

Ve třetí kapitole se zabývám rozumovými, tzn. dianoetickými ctnostmi. Objasňuji zde jejich původ z rozumné části duše a dále jejich základní charakteristiku. Poté se zaměřuji na jednotlivé dianoetické ctnosti, mezi které patří vědění, umění, moudrost a rozumnost. U rozumnosti dále věnuji kapitolu praktickému sylogismu.

Čtvrtá část mé diplomové práce rozebírá mravní, tzn. etické ctnosti. Etické ctnosti mají svůj původ v nerozumné části duše a jsou podřízeny rozumové části. Po přiblížení jejich základních znaků a původu se věnuji jednotlivým ctnostem. Zmiňuji se zde o statečnosti, uměřenosti, štedrosti, velkorysosti, velkomyslnosti, zdravé ctižádosti, klidnosti a pravdivosti. V souvislosti se statečností rozvádím také problematiku smrti a sebevraždy.

V páté kapitole se snažím čtenáři přiblížit Aristotelovo pojetí spravedlnosti, kterou označuje za nejvyšší etickou ctnost. Nejedná se pouze o vlastnost člověka, ale také o normu a obecně platný zákon, podle něhož se má spravedlivé jednání řídit. Zabývám se jak pojmem spravedlnosti, tak jejím dělením na spravedlnost obecnou a částečnou. Obecná spravedlnost je chápána ve smyslu poslušnosti vůči zákonu, zatímco částečná spravedlnost je spojena s rovností či správností ve spojitosti s touhou po statcích. Částečnou spravedlností Aristoteles rozumí spravedlnost ve vlastním slova smyslu a dělí ji na spravedlnost distributivní (dianemetickou) a retributivní (diorthonickou). Těmto dvěma typům částečné spravedlnosti pak věnuji další kapitoly.

Na tuto část navazuje poslední, šestá kapitola mé práce. Ta se zaměřuje na pojetí přátelství, které je charakterizováno jako klíčový spojenec ctností. Tento cit je důležitý pro úplný a soběstačný život člověka. Tam, kde existuje přátelský vztah, není dokonce zapotřebí ani spravedlnosti. Dále zde přibližuji jednotlivé druhy přátelství, mezi které patří přátelství pro užitek, rozkoš a přátelství dokonalé. Za nejdůležitější typ označuje Aristoteles dokonalé přátelství, kterému se věnuji v závěru poslední kapitoly. To je chápáno jako přátelství ve vlastním slova smyslu a je také jediným druhem přátelství vedoucím k blaženosti.

Čerpám především z monografií. Jedinečným primárním zdrojem mi byla díky své komplexnosti a logické uspořádanosti Aristotelova *Etika Nikomachova*. Ze sekundárních zdrojů jsem využila například *Řeckou filosofii klasického období*, cenným pomocníkem mi byly také *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*.

1 DOBOVÉ PŘIBLÍŽENÍ

1.1 Všeobecná charakteristika doby

Dějiny řecké filosofie zahrnuje období od 6. století před Kristem a končí v polovině 6. století po Kristu. Myšlenková revoluce v Řecku souvisí s ústupem mytického myšlení a nástupem myšlení racionálního.¹ Tento vývoj byl ovlivněn řadou okolností. Byly to především výhodné geografické podmínky, obchod a námořní plavby Řeků, které ovládaly celý středomořský svět. Řečtí kolonisté se vyskytovali okolo celého Středomořího moře, od Gibraltarského průlivu na západě, až k Černému moři na východě. Mořeplavectví a obchod přinesly do řeckých pobřežních měst blahobyť, který dal základ všeobecnému vzdělání. Díky stykům s cizími národy, jejich myšlením a kulturou, které moře zprostředkovalo, se osvobozovalo řecké myšlení a duchovní život. Díky těmto kontaktům docházelo k prvním pochybám o tradičních životních formách, způsobu myšlení či náboženských představách, což bylo již jen krůček k tomu vzbudit pochybnosti o všem. Filosofické a vědecké myšlení se proto probudilo nejdříve v pobřežních městech, počínaje řeckými koloniemi v Malé Asii, Itálii a teprve potom v Athénách.² Ruku v ruce se svobodnými a demokratickými ústavami, rozvojem svobodného projevu, přirozenou zvědavostí, tvořivostí a soutěživostí řeckého národa došlo k velkolepému rozkvětu filozofického myšlení a bádání.³ Tento politický vliv a kulturní rozmach řeckých městských států vrcholí v době působení jedné z nejvýraznějších historických postav – Aristotela ze Stageiry.

Jak již bylo zmíněno, myšlenková revoluce v Řecku byla spojena s ústupem mytického myšlení a rozmachem racionalismu.⁴ V archaickém období (6. - 5. století před Kristem) je předmětem zájmu zkoumání fysis⁵ a kosmos.⁶ V centru myšlení je tedy zkoumání

---

¹ Mýtus odděluje princip jako počátek světa od principu, který vládne nynějšímu uspořádání, arché užívá ve smyslu počátku vs. Racionální (filosofické) myšlení chápe arché jako počátek a současně také jako princip vlády. Přírodní řád působí již na samém prvopočátku, není zapotřebí nadpřirozených schopností a věda je možná. Srv. KRATOCHVÍL, Z., BOUZEK, J. *Od mýtu k logu*. Praha: Herman & synové 1994, str. 22.

² Viz příloha č. 5.

³ STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon 1996, str. 92-96.

⁴ Srv. VERNANT, J. P. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: OIKOYMENH 1995, str. 48.

⁵ (fēc. fýsis=přirozenost): jedná se o princip života určitého jsoucna, tzn. to, co způsobuje, že se rodí, vyvíjí, rozmnožuje a umírá. Více viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 104.

přirozené povahy věcí a celkové uspořádání světa. Dochází k odklonu od mykénského nazírání na svět⁷ a do popředí se dostává široké spektrum archaického vědění, reprezentovaným matematikou či euklidovskou geometrií. Člověk je v té době chápán jako součást světového pořádku a s pojmem etika se ještě nepracuje. Mezi představitele této linie řadíme například Tháleta, Anaximandra, Anaximena, Herakleita z Efezu, Anaxagora, Empedokla, Parmenida či Zenóna. Ze škol je důležité zmínit pythagorejce, atomisty a široké hnutí sofistů, kteří svoji pozornost zaměřili na člověka, na což volně následuje období klasické řecké filosofie.⁸

Období klasické řecké filosofie je datováno od 5. století před Kristem do Aristotelovy smrti roku 332 před Kristem. V této éře dochází k obratu od myšlení zabývajícím se přirozeností ke zkoumání člověka. Klíčovou roli v tom sehrává sokratovská tradice myšlení, která je v širším ohledu doplněna působením sofistů.⁹ Na tuto tradici pak dále navazuje Platón a Aristoteles. Myšlení a otázky dané doby směřují k člověku, jeho místa v obci a způsobu lidského života. Filozofové se již nezabývají kosmem, ale jejich pozornost se zaměřuje na politiku, právo, kulturu, náboženství a konečně také etiku.¹⁰ Teprve v klasickém období dostane etika své určení. Etika tohoto období lze souhrnně interpretovat jako pokus o vypracování systematických koncepcí blaženosti, která si ovšem nenárokuje univerzálnost a je především individuální záležitostí. Aristoteles etiku vymezí jako praktickou disciplínu a označí Sokrata za zakladatele etického zkoumání.¹¹

---

⁶ (řec. kosmos=pořádek, svět): vesmír, univerzum, veškerenstvo. Původně v antickém Řecku tento pojem znamenal „světový řád“, „krásné uspořádání“. Více viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 64. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kosmos>.

⁷ Toto chápání světa je často reprezentováno homérským eposem *Ilias* a *Odysea*. Více viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v predsokratovskom období* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 23.

⁸ Je patrné, že tento krátký výčet hlavních představitelů předsokratovského období zahrnuje široké spektrum oblastí zájmu (od kosmologie až po lékařství). Právě díky této rozmanitosti mohl nastoupit nový typ myšlení reprezentovaný Sokratem a jeho následovníky. Více viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v predsokratovskom období* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 26.

⁹ Sofistická výchova, na rozdíl od Sokrata, odůvodňuje dobrý život bez nároku na pravdu. Více viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 45.

¹⁰ (řec. étos=mrav, obyčej, zvyk): označuje určitý integrovaný soubor (celek) mravních hodnot, norem a ideálů, působící jako silný hnací motiv chování a jednání jedince či sociální skupiny. Více o pojmu viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 31. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%89tos>.

¹¹ Srv. SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 42-45.

1.2 Aristotelův život

Aristoteles¹² se narodil ve druhé polovině roku 384 před Kristem v íónské osadě Stageíře na východním pobřeží chalkidského poloostrova nedaleko makedonských hranic. Oba jeho rodiče pocházeli z lékařské rodiny a jeho otec Nikomachos dokonce působil jako lékař ve službách krále Amynty II., děda Alexandra Velikého. Lékařské povolání se tehdy dědilo z generace na generaci a lze předpokládat, že Aristoteles byl také takto vychováván. Na Aristotela dané prostředí během dětství a dospívání silně působilo, což je patrné jak z jeho pozdějších odborných přírodovědných spisů, tak také z celé vědecké metody, která je charakteristická drobným, indukčním zkoumáním.¹³

Asi kolem 16. roku života Aristoteles osiřel¹⁴ a jeho opatrovníkem se stal Proxenos z Atarneia v Mysii, který svého chráněnce posílá roku 366 do Platónovy Akademie v Athénách. Zde stráví Aristoteles celkem dvacet let až do Platónovy smrti roku 347. Během této doby si dokonale osvojil vědomosti nashromážděné celou školou, aktivně se podílel na vědecké práci v oblasti astronomie a lékařství a vedl přednášky z rétoriky. Existuje celá řada legend ohledně Aristotelova vztahu k Platónovi.¹⁵ Asi nejobektivněji lze jejich poměr vyjádřit vztahem sugestivního učitele a žáka prahnoucího po vědění. Oba však měli odlišné vědecké zaměření a jiné zájmy. „Aristoteles není básníkem, ale střizlivým vědcem, který touží po hlubším, přesnějším a hlavně konkrétnějším poznání světa.“¹⁶ Tento klíčový rozdíl mezi těmito dvěma mysliteli je umělecky výstižně zachycen v Raffaelově obraze *Athénská škola*.¹⁷ „... zatímco Platón zvedá vztyčený prst k nebi, obrací Aristoteles svou širokou dlaň k zemi.“¹⁸

---

¹² Aristoteles byl podle antických anekdot nazýván také „rozum“ či „čtenář“, více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, s. 270.

¹³ Srv. ARISTOTELES. *Aristotelova politika*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Pavel Vychodil. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty 1895, str. VI.

¹⁴ Aristotelovo osiření dalo podnět nepřátelským spisovatelům k pomluvám ohledně jeho marnotratnosti. Více viz ARISTOTELES. *Aristotelova politika*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Pavel Vychodil. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty 1895, str. VI.

¹⁵ Srv. PATOČKA, J. *Aristotelés. Přednášky z antické filosofie*. Praha: Vyšehrad 1994, str. 28.

¹⁶ BERKA, K. *Aristoteles*. Praha: Orbis 1966, str. 12-13.

¹⁷ Viz příloha č. 2.

¹⁸ BERKA, K. *Aristoteles*. Praha: Orbis 1966, str. 13.

Po Platónově smrti odchází Aristoteles z Athén¹⁹ a dostává příležitost v podobě nástupu vlastní cesty a osamostatnění. Spolu s platonikem Xenokratem odchází do Assu v Mysii, kde otevrou jakousi pobočku Platónovy Akademie. Tento pobyt znamená další klíčový mezník v Aristotelově životě. Jeho vědecká tvorba je ještě v počátcích a drží se platónské tradice. Nicméně zde vytváří základy pro své rozsáhlé biologické bádání. V této době se také ožení se svojí přítelkyní Hermiou, čímž výrazně vybočoval z tehdejší filosofické tradice. Nebyl totiž jen pedantickým vědcem, ale také plnokrevným člověkem, manželem a otcem.

Po dvouletém pobytu na Assu (asi kolem roku 343/342) se Aristoteles spolu s přítelem Theofrastem přesídlil do Mytilény na ostrově Lesbos. Zde byla jeho vědecká činnost zabývající se převážně biologickými otázkami přerušena důležitým posláním. Aristotelovi se dostává pozvání do Makedonie, aby se stal na královském dvoře učitelem tehdy třináctiletého Alexandra. Aristoteles bez dlouhého váhání kývne, čímž odstartuje své pedagogické působení. O této etapě Aristotelova života nejsou k dispozici téměř žádné věrohodné zprávy, o to více je ovšem toto období opřeno mnoha pověstmi.²⁰

Kolem roku 335/334 docílil Alexandr zničení Théb a zlomení athénskému odporu, díky čemuž se mohl Aristoteles vrátit zpět do Athén. Zde začal přednášet na předním athénském gymnáziu zvaném Lykeium a odstartoval své nejvýznamnější životní období. V Lykeiu otevírá svoji vlastní filosofickou školu, která se politicky i programově rozchází s Akademií. Lykeium se v této době stává prvním ryze vědecko-pedagogickým střediskem. Program této peripatetické školy²¹ se zaměřoval na odborné přednášky především z logiky, metodologie vědeckého výzkumu a filosofie, rétorikou, politikou a etikou. Důraz byl také kladen na nejrůznější vědecké úkoly, kdy se zpracovávaly dějiny filosofie a věd, třídil se přírodovědný materiál, pořizovaly se soupisy ze 158 řeckých ústav či se zaměřovalo na kronikářskou a

---

¹⁹ Jeho odchod je spojen s řadou spekulací. Jednou verzí je možnost, že byl cizinec Aristoteles v době protimakedonských nálad považován za makedonského agenta. Proti tomu stojí myšlenka, že byl Aristotelem vnitřně roztrpčen skutečností, že ho Platón nejmenoval svým nástupcem ve vedení Akademie. Více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 271.

²⁰ Vznikla řada pověstí ohledně ohromných sum peněz, které prý dal Alexandr Aristotelovi. Alexandr prý vydal rozkaz, podle kterého myslivci, ptáčníci, rybáři atd. dodávali až z Asie památná zvířata. Více viz ARISTOTELES. *Aristotelova politika*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Pavel Vychodil. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty 1895, str. VII.

²¹ Tento název byl odvozen buď podle sloupováří v Lykeiu, nebo podle toho, že se Aristoteles během svých přednášek procházel se studenty. Více viz BERKA, K. *Aristoteles*. Praha: Orbis 1966, str. 21. Srv. LÖWE, G., STOLL, H. A. *ABC antiky*. Praha: Ivo Železný 2005, str. 39.

encyklopedickou práci. Během tohoto zhruba dvanáctiletého období Aristoteles sepsal většinu svých spisů, i když nutno dodat, že čerpal z přípravného materiálu z dřívější doby.²²

Přestože Aristotelova pedagogická a odborná činnost byla velmi vážena a svým vystupování si získával oblibu mnoha Athénanů, nikdy nedosáhl popularity jako jeho učitel Platón. Aristoteles byl v očích veřejnosti stále jen cizincem, který je chráněncem nenáviděného makedonského utlačovatele.²³ Po Alexandrově smrti vypukla nenávist proti makedonské straně veřejně a Aristoteles byl jejím prvním terčem. Byl obviněn ze zločinu proti státnímu náboženství²⁴ a v roce 322 opustil město. Přesídlil do Chalkidy na Euboi, kde o rok později zemřel ve svých 63 letech. Aristotelův konec života ve vyhnanství tedy nebyl přiměřen jeho slávě a zásluhám.²⁵

Aristoteles během svého života vytvořil obrovské dílo, z něhož se zachovala necelá třetina. U některých textů je autorství sporné či zprostředkované. Z etických spisů se zachovala *Etika Eudémova* (*Éthika Eudémeia*) a *Etika Nikomachova* (*Éthika Nikomacheia*). Obě tyto díla jsou pravděpodobně soubory přednášek, které uspořádal Eudemos (člen Lykeiona) a Nikomachos (pravděpodobně Aristotelův syn). Traduje se, že *Etika Eudémova* je starší než *Etika Nikomachova*, protože je méně systematická a neodkazuje přímo na Politiku.²⁶ Dalším spisem je *Velká etika* (*Ethika Megala*, lat. *Magna Moralia*), která byla sestavena některým z Aristotelových žáků.²⁷ Z důvodu největší komplexnosti a jistého autorství je interprety nejhojněji používaná *Etika Nikomachova*, se kterou budu také nejvíce pracovat.

---

²² Více viz BERKA, K. *Aristoteles*. Praha: Orbis 1966, str. 22

²³ Srv. BARNES, J. *The Cambridge companion to Aristotle*. Cambridge: Cambridge University Press 1995, str. 3-6.

²⁴ Záminkou pro toto obvinění byla skutečnost, že Aristoteles složil báseň na svého přítele Hermia a že jemu a zemřelé manželce nechal postavit v Delfech sochy. Více viz ARISTOTELES. *Aristotelova politika*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Pavel Vychodil. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty 1895, str. IX.

²⁵ Více viz ARISTOTELES. *Aristotelova politika*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Pavel Vychodil. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty 1895, str. IX.

²⁶ Existují ovšem názory, že to může být naopak. Více viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 70.

²⁷ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 70.

1.3 Postavení etiky v systému Aristotelovy filosofie

Aristoteles byl velikým systematikem a snažil se rozčlenit jednotlivá odvětví vědění do určitých disciplín. Byl nejen etikem, politikem či přírodovědcem, ale také ontologem, logikem či metafyzikem. Jeho usilovná snaha o rozčlenění věd do dílčích oborů byla spojována s otázkou legitimity a snahy o vyjasnění problému autonomie jednotlivých disciplín.²⁸

V jeho spisech se ovšem setkáváme s různými členěními, která si přesně neodpovídají z důvodu rozdílného tazatelského zaměření. Ve spojitosti s etikou je klíčové rozlišování mezi disciplínami „teoretickými“ a dále „praktickými“, resp. poetickými.²⁹

Aristotelova etika ve smyslu vědeckého oboru je podle zprávy Diogena Laertia včleněna společně s politikou do praktických disciplín:

„Tato se zabývá jednak věcmi týkajícími se obce, jedna věcmi domácími. Do teoretické patří fyzika a logika, ta však ne jako soustavná nauka, nýbrž jako dokonalý nástroj myšlení.“³⁰

Rozdíl mezi „teoretickými“ a „praktickými“ disciplínami, je charakterizován takto: „... ‚teoretický rozum‘ se týká věcí či fakt, které se mají nutně tak a tak a nikoli jinak, zatímco ‚praktický rozum‘ se týká kontingentních fakt, tj. věcí, které by mohly být i jinak.“³¹ Praktické disciplíny se tedy zabývají nezměnitelnou skutečností, naopak disciplíny teoretické se věnují věcem změnitelným a proměnlivým. Teoretické disciplíny působí na realitu a v jistém smyslu mohou dávat určitá doporučení ke konkrétním činům. Etika je tedy vědou praktickou, která se zabývá jak otázkami dobrého života, tak pojmem ctnosti a schopnostmi jak tyto ctnosti získávat. Této tematice se budu věnovat v následujících kapitolách.

---

²⁸ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 275.

²⁹ Tamtéž, str. 276, (*Met.* VI, 1, 1025b21-26; XI, 7, 1064a10-17).

³⁰ Diogénés Laertios. (DL V, 28-29) IN GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 276.

³¹ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 276. Srv. DÍOGENĚS, L. *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*. Z řeckého originálu přeložil Antonín Kolář. Pelhřimov: Nová tiskárna 1995, str. 212 (DL V, 28).

2 ZÁKLADNÍ POJMY ARISTOTELOVY ETIKY

2.1 Předmět a cíl etiky

2.1.1 Předmět etiky

Většina Aristotelových soudobých filosofů rozlišovalo etiku mezi tím, co jest a mezi tím, co být má. Jeho etika ovšem nastavuje nový rámec chápání, protože etika se v Aristotelově podání liší od ostatních filosofických disciplín jak svým předmětem, tak také svým směřováním.³²

Předmětem etiky jsou podle Aristotela věci, které nemají své příčiny v sobě, ale závisí na rozhodnutí jednajících.³³ To mimo jiné znamená, že: „předmětem etiky nejsou věci, které jsou věčné a neměnné a které mohou být pouze tak, a nikoli jinak, nýbrž věci, které by mohly být tak i jinak.“³⁴ Z toho lze vyvodit, že předmět etiky nemá takovou míru přesnosti, jakou mají např. matematikové. Tato teze je patrna z tohoto Aristotelova výroku:

„...neboť vzdělanci přísluší hledati v každém oboru pouze tolik přesnosti, kolik povaha věci připouští; jest to tak, jako přisvědčovati matematikovi, který by mluvil pro řečnický účinek, a žádati přesných důkazů po řečníkovi.“³⁵

2.1.2 Cíl etiky

Nyní se nabízí otázka po cíli Aristotelovy etiky. Aristoteles tvrdí, že cíl etiky není zaměřen na poznání (gnósis), ale na jednání (praxis):

„... účelem není pouhé vědění, ale činnost.“³⁶

---

³² GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 326.

³³ Tamtéž, str. 276, (*Met.* VI, 1, 1025b22-24).

³⁴ Tamtéž, str. 326, (*Eth. Nic.* VI, 6, 1141a1).

³⁵ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 1, (I, 1, 1094b 20nn). Srv. též (*Eth. Nic.* I, 1, 1089a26-b8).

³⁶ Tamtéž, str. 5 (I, 1, 1095).

Neznamená to ovšem, že by v etice bylo poznání důležité. Je tomu právě naopak. Podle něj každý člověk soudí správně o tom, co ví. Důležitým je v této souvislosti vzdělání, protože jen vzdělaný odborník nejlépe soudí. Za nejvyšší a nejváženější nauku považuje Aristoteles nauku politickou³⁷:

„... neboť ta určuje, které nauky mají býti v obcích a kterým každý jednotlivec se má učit a pokud.“³⁸

V etice je tedy stále co poznávat. Praktická věda má jako svoji předmětnou oblast lidské záležitosti. „Aristotelés zkoumá morálně relevantní fenomény, rozebírá běžná morální pojetí a tam, kde analyzuje morální pojmy, se zabývá rovněž metaetikou.“³⁹ Zatímco Aristotelova teoretická filosofie nemá na mysli žádný účel či užitek, v *Etice Nikomachově* hovoří takto:

„... toto pojednání nemá účel teoretický, jak bývá u ostatního zkoumání – neboť neuvažujeme, abychom věděli, co ctnost jest, nýbrž abychom se dobrými stali, sice by to nemělo žádné ceny -, jest nutno uvažovati o praktických jednáních, jakým způsobem se mají konati; ta totiž, opakují, rozhodují také o tom, jaké stavy vznikají.“⁴⁰

Teoretické vědy tedy hledají odpověď na otázku „Co je to?“ a vymezují příčiny jsoucna. Naproti tomu disciplíny praktické pomáhají člověku v jeho úsilí o dobrý život. V etickém kontextu tedy nemůžeme z teoretické analýzy vyvodit normativní důsledky pro praxi. V praktickém konání je počátkem konající podnět, který je charakteristickým svým svobodným rozhodováním. Dobré konání se ovšem neobejde bez správného úsudku.⁴¹

---

³⁷ Etika je součástí politiky, i když mají obě jiný předmět zkoumání. Etika se týká konání jednotlivého člověka, naproti tomu politika zkoumá to, co je dobré pro celou obec. Srv. SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 71.

³⁸ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 2, (I, 1, 1094b).

³⁹ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 326.

⁴⁰ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 1, (II, 2, 1103b26).

⁴¹ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 71.

Aristotelova etika je v tomto smyslu disciplínou, která zkoumá mravní jednání vždy i z mravní perspektivy.⁴²

2.2 Dobro a blaženost

2.2.1 Dobro

Etika Nikomachova začíná těmito slovy:

„Každé umění a každá věda, podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá, k nějakému dobru; proto bylo správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.“⁴³

Co ale znamená dobro?⁴⁴ A jaký má vztah k blaženosti? Aristoteles ze systematických důvodů odmítá Platónovu Ideu Dobra.⁴⁵ Pokládal za nepraktické zdvojení jsoucna do idejí a jednotlivin a obrátil pozornost od obecného na jednotlivé. „Aristoteles Platónovy ideje zrealizoval.“⁴⁶ „Být dobrý“ neoznačuje žádnou vlastnost, která by byla společná všem dobrým věcem, tak jak to může být například v případě žluté barvy, která je společná všem žlutým věcem.⁴⁷ Podle Aristotela se dobré věci nazývají právě proto dobrými, protože „směřují k jednomu“, či proto, že mají k různým věcem analogický vztah.⁴⁸ Dobra mohou být různá a záleží na konkrétní oblasti a činnosti:

---

⁴² GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 326.

⁴³ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 1, (I, 1, 1094a).

⁴⁴ Více o pojmu dobro (agathon) viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník spoločenských vied*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997, str. 56. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dobro>.

⁴⁵ Jako možný předmět vědy by totiž Idea Dobra byla buď nad kategoriemi, a byla tedy obsahově prázdná, nebo by byla prvkem pouze jedné kategorie, a její věcný obsah by tak byl omezen. Více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 327. Srv. s Aristotelovou kritikou ideje Dobra více viz GADAMER, H. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha: ISE 1994, str. 83.

⁴⁶ TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008, str. 125.

⁴⁷ Srv. HARDIE, W. F. R. *Aristotle's ethical theory*. London: Oxford University Press 1968, str. 68.

⁴⁸ Více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 328.

„... tím jest v lékařství zdraví, ve vojevůdcovství vítězství, v stavitelství dům, v každém oboru něco jiného, v každé činnosti však a záměru účel a cíl; neboť pro něj všichni konají to ostatní.“⁴⁹

Každou činnost děláme kvůli něčemu, co je pro nás důležité a co dělá zároveň důležitou také samotnou činnost. Vybíráme si jídla, které nám dávají sílu, a cvičíme, abychom byli zdraví. Pokud tedy existuje nějaký cíl našeho konání,⁵⁰ tak právě v tomto cíli nacházíme skutečné dobro. Za hodnotně nižší považujeme dobra vztahující se k vnějšímu světu, tzn. dobra tělesná a dobra vnější (např. bohatství). Nad nimi jsou dobra vztahující se k duši „jako elementu dokonalejšímu.“⁵¹ Všechny dobra nakonec vedou k nevyššímu dobru, přičemž „snaha po uskutečnění tohoto dobra je uložena v jeho přirozenosti.“⁵² Právě tímto nejvyšším dobrem se zabývá Aristotelova etika, která hledá dobro uskutečněné konáním. Nejvyšším praktickým dobrem pro člověka není tedy Platónova Idea Dobra, ale Blaženost (eudaimonia).⁵³

2.2.2 Blaženost

Aristotelova etika se nesoustředí na otázku „Jak se máme chovat?“, nýbrž se jedná spíše o jakési hledání lidské blaženosti⁵⁴. Člověka pudí za uskutečňováním dobra blaženost, protože „aby člověk dobru chtěl, musí to, co je dobré, být pro něj současně i zdrojem blaženosti.“⁵⁵ Blaženost není pouze stavem, ale je „také cílem a účelem lidského konání.“⁵⁶ Blaženost je východiskem etického zkoumání, protože o ni usilujeme jako o konečný cíl pro ni samotnou a ne proto, že by byla prostředkem k dosažení jiného cíle.⁵⁷ Aristoteles se k tomuto dále vyjadřuje:

---

⁴⁹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 10, (I, 5, 1097).

⁵⁰ Srv. ARISTOTELES. *Metafyzika*. Praha: Praha: Petr Rezek 2008, 313, (Met. XII).

⁵¹ TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008, str. 128.

⁵² Tamtéž, str. 127.

⁵³ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 72.

⁵⁴ (řec.=eudaimonia), srv. ARISTOTELES. *Magna Moralia*. Praha: Petr Rezek 2005, str. 17, (MM, 1, IV).

⁵⁵ TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008, str. 129.

⁵⁶ BERKA, K. *Aristoteles*. Praha: Orbis 1966, str. 142.

⁵⁷ Srv. s pojmem „blaženost“ v McGREAL, P. *Velké postavy západního myšlení*. Praha: Prostor 1997, str. 52.

„... nejvyšší dobro se však jeví něčím dokonalým. Jestliže tedy jen jedno jest dokonalé, toto jest, co hledáme, pakli více, tak nejdokonalejší z nich. Dokonalejším pak, než účel pro něco jiného, nazýváme účel žádaný o sobě, který nikdy není žádán pro něco jiného, jako věci, žádané i o sobě i pro to jiné; a tak prostě dokonalé jest to, co jest cílem úsilí o sobě a nikdy pro něco jiného. Takovým cílem jest především blaženost.“⁵⁸

Blaženost není pouze dokonalá, ale je také soběstačná.⁵⁹ Dokonalé dobro si dostačuje samo o sobě:

„... za soběstačné pokládáme to, co samo o sobě činí život žádoucím a ničeho nepostrádajícím; domníváme se pak, že takovým dobrem jest blaženost, která, nesečtena, jest nejžádoucnější ze všech věcí.“⁶⁰

Dále: „... abychom lépe porozuměli této charakteristice blaženosti, musíme se obrátit na Aristotelův koncept činnosti (energeia): Čin, skutek (ergon) může být činností nějaké věci, nebo výsledkem této činnosti.“⁶¹ Etika se ptá, co je ergon lidského života. Aristotelovou odpovědí je činnost rozumové části duše v souladu se zdatností:

„Jestliže tedy úkolem člověka jest skutečná činnost duše ve shodě s rozumem anebo nikoli bez rozumu, výkon pak kteréhokoli člověka nazýváme dle rodu totožným s výkonem zdatného člověka“⁶²

„... potom patrně lidským dobrem se stává činnost duše s hlediska zdatnosti, a je-li zdatností více, tedy s hlediska nejlepší a nejdokonalejší.“⁶³

Život je určitá činnost, kterou máme společnou s rostlinami i živočichy. Aristoteles rozlišuje život vegetativní (rostlinný), smyslový (živočišný) a činný. Vegetativní život nemůže být skutečnou činností člověka, protože je sdílen s veškerým rostlinstvem. Ani

---

⁵⁸ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 10, (I, 5, 1097a34).

⁵⁹ Srv. BERKA, K. *Aristoteles*. Praha: Orbis 1966, str. 142.

⁶⁰ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 10, (I, 5, 1097b17).

⁶¹ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 72.

⁶² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 10, (I, 6, 1098a9).

⁶³ Tamtéž, str. 10, (I, 6, 1098a20).

smyslový život nemůže být tou skutečnou činností člověka, protože je sdílen s dalšími živočichy. Skutečně činný může být podle Aristotela pouze rozumný život. Právě rozumem jsou lidé odlišováni od zvířat. Blažené nemohou být ani děti, protože se u nich ještě nevyvinuly rozumové zdatnosti.⁶⁴

2.3 Ctnost

2.3.1 Pojem ctnosti

Zdatnost, znamenitost či ctnost (areté)⁶⁵ je vlastní každému dobrému výkonu. Například zdatností oka je také jeho dobrý výkon, protože tato zdatnost způsobuje, že dobře vidíme. Duševní zdatnosti jsou trvalé stavy duše, kterými se člověk stává dobrým a zároveň také dělá dobrým svůj výkon.⁶⁶ Aristoteles uvádí:

„Lidskou ctností pak rozumíme nikoli zdatnost tělesnou, nýbrž duševní; a blažeností míníme činnost duševní.“⁶⁷

Aristoteles následuje Sokrata a Platóna v myšlence, že úsilí o lepší život spočívá ve zdatném (ctnostném) chování. Se Sokratem souhlasí v myšlence, že lidské ctnosti mají výlučně duševní charakter. Zkoumání jednotlivých zdatností z různých hledisek (emocionální, rozumové, sociální) je zase podobné s Platónovými myšlenkami.⁶⁸ Aristoteles ovšem odmítá Sokratovu myšlenku, že vědění je nevyhnutelnou a dostačující podmínkou dobrého konání. Ke ctnosti jsou mimo vědění zapotřebí také dobré charakterové vlastnosti. V tomto smyslu má blízko k platónské výchově z *Ústavy*, což lze chápat jako Platónovu kritiku Sokrata.⁶⁹

---

⁶⁴ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 72.

⁶⁵ Ctnost=schopnost nebo zdatnost nějaké věci. Více viz KOLEKTIV AUTORŮ. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN 1995, str. 74. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ctnost>.

⁶⁶ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 73.

⁶⁷ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 22, (I, 13, 1102a18).

⁶⁸ Srv. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 1994, str. 133.

⁶⁹ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 73.

2.3.2 Učení o středu

Aristotelovo učení o středu (mesotés) umísťuje ctnost do středu mezi dvěma krajnostmi. V Etice Nikomachově je napsáno:

„Ve všem, co jest nepřetržité i dělitelné, můžeme postihnouti část větší, menší a rovnost, a to buď vzhledem k věci samé nebo vzhledem k nám; rovnost jest jakýsi střed mezi nadbytkem a nedostatkem.“⁷⁰

Správné konání se tedy vyhýbá nadměrnosti a nedostatečnosti. „V tomto smyslu se správné konání neliší od řemeslné zručnosti (techné), protože také zručný člověk pozná, co je ‚příliš mnoho‘ a co je ‚příliš málo‘.⁷¹“ Chování dobrého člověka je tedy přiměřeným, tzn. „s mírou“ člověk mluví, pije, jí, těší se, zlobí se atd. V Etice Nikomachově je uvedeno:

„Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech a v jednáních jednak pravé míry nedosahují, anebo ji překročují.“⁷²

Nutno podotknout, že ne každé jednání či cit může dosáhnout středu. Aristoteles zmiňuje, že některé city a jednání již podle jména obsahují špatnost a není možno v nich správně konat:

„... některé city totiž, jako škodolibost, nestoudnost, závist, při jednání cizoložství, krádež a vražda již podle jména obsahují špatnost; neboť všechno to a podobné věci bývají kárány proto, že jest to samo špatné, a nikoli pro nadbytek nebo pro nedostatek.“⁷³

„... nelze tedy v nich nikdy správně jednati, nýbrž vždy chybovati.“⁷⁴

---

⁷⁰ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979., str. 34, (II, 5, 1106a).

⁷¹ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 74.

⁷² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 34, (II, 6, 1107a).

⁷³ Tamtéž, str. 56, (II, 6, 1107a12-17).

⁷⁴ Tamtéž, str. 56, (II, 6, 1107a18).

Aristotelova myšlenka středu nehledá „zlatou střední cestu“. Základem této myšlenky je požadavek přiměřenosti, která je ovšem proměnlivá dle dané situace a možností. Směřování ke středu tedy není žádná „prostřední“ schopnost. Na otázku, jak daný střed mohu najít, Aristoteles odpovídá:

„Jest tudíž ctnost záměrně volícím stavem, který udržuje střed nám přiměřený a vymezený úsudkem, a to tak, jak by jej vymezil člověk rozumný.“⁷⁵

K teorii středu je nutno podotknout, že dobré jednání nemá hledat vzor v konání mudrce.⁷⁶ Aristotelovou odpovědí na otázku, jak rozhodnout o jednání při jednotlivých příležitostech by bylo, že: „člověk tak musí učinit uplatněním rozumové výtečnosti⁷⁷ (praktické) moudrosti.“⁷⁸ Na čem je ale tato moudrost založena? „... jestliže se zeptáme, v čem ta moudrost spočívá, dostáváme dlouhou odpověď o tom, co obsahuje, mezi jiným i schopnost plánovat, zkušenost, schopnost zhodnotit situaci a efektivní výkonnost (deikotés).“⁷⁹

Je tedy patrné, že neexistuje žádný jednoduchý a univerzální postup, který by mohl moudrý člověk použít.⁸⁰ Každý člověk je nucen volit si svoji vlastní cestu dobrého konání a zaujmout moudrý postoj k sobě samému.

2.3.3 Klasifikace ctností u Aristotela

Aristoteles přejímá základní prvky základní Platónovy teorie ctností.⁸¹ Staví je ovšem do širší klasifikace ctností, přičemž rozlišuje ctnosti *dianoetické* (teoretické, rozumové) a *etické* (praktické, mravní).⁸² V *Etice Nikomachově* je zmíněno následující:

⁷⁵ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 34, (II, 6, 1107a).

⁷⁶ Více viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 75.

⁷⁷ Více o pojmu „výtečnosti“ viz URMSON, J. O. *Aristotelova nauka o středu*, v REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENTH 1996, str. 9.

⁷⁸ URMSON, J. O. *Aristotelova nauka o středu*, v REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENTH 1996, str. 15.

⁷⁹ Tamtéž, str. 15.

⁸⁰ Srv. McGREAL, P. *Velké postavy západního myšlení*. Praha: Prostor 1997, str. 51.

⁸¹ Srv. ARMSTRONG, A. H. *Filosofie pozdní antiky; od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Praha: OIKOYMENTH 2002, str. 20.

⁸² ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 1994, str. 135.

„...jedny ctnosti nazýváme rozumovými, druhé mravními, moudrost, chápání i rozumnost nazýváme rozumovými, štedrost a uměřenost mravními. Mluvíme-li totiž o mravní povaze, neříkáme, že člověk jest moudrý nebo chápavý, nýbrž že jest klidný nebo uměřený, ale chválíme také člověka moudrého, když hledíme k jeho stavu; ty stavy pak, které jsou hodné chvály, nazýváme ctnostmi.“⁸³

V souvislosti se ctnostmi se u Aristotela setkáváme s Platónovou myšlenkou, že zdatnosti odpovídají jednotlivým částem duše – rozumné a nerozumné.⁸⁴ U ctnostného člověka tedy dochází k souladu mezi nerozumnou a rozumnou částí duše.⁸⁵

Účast rozumu na každé ctnosti je rozdílná. Dianoetické ctnosti mají svůj původ v rozumné části duše a „jejich podstatou jest správné chování z rozumu, jednak k němu samému, jednak se zřetelem na nižší psychické činnosti.“⁸⁶ Naproti tomu etické ctnosti jsou mají své sídlo v nerozumné části duše a jsou podřízeny rozumové části.

Dianoetické ctnosti se dělí do dvou skupin.⁸⁷ První skupina se zabývá rozumem a chápáním toho, co nepřipouští žádnou změnu působením lidské činnosti. Do této skupiny patří rozum (jako chápání prvních principů), moudrost (jako poznání toho nejvznešenějšího) a věda (jako poznání odvoditelné z principů). Druhá oblast dianoetických ctností se týká rozumu a toho, co může být změněno lidskou činností. Tato skupina je členěna podle toho, co lze změnit lidskou činností. První je oblast praxe, tedy oblast morálně relevantního jednání, které má svou hodnotu samo v sobě. K této politické, ekonomické a etické praxi se vztahuje praktický rozum, jehož ctností je rozumnost. Druhou oblastí je pak zhotovování, jež má svoji hodnotu v díle, které vytváří. Ctností poietického či technického rozumu je pak umění.⁸⁸

Mravní ctnosti⁸⁹ se zabývají formováním a výchovou afektů podle rozumu.⁹⁰ Ve ctnosti odpovídá podle Aristotela rozumu to, co je definováno jako střed mezi neřestnými krajnostmi.

⁸³ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 24, (I, 13, 1103a6-15).

⁸⁴ Srv. s Platonovým rozdělením duše na tři mohutnosti: žádostivost, vznětlivost a rozumnost. Tyto složky mají být v harmonickém vztahu, což vede k rovnováze, tzn. dobru. Více viz PLATÓN. *Ústava*. Z řečtiny přeložil a předmluvu napsal František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005, str. 108, (IV).

⁸⁵ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 73.

⁸⁶ TOMSA, B. *Idea spravdnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008, str. 130.

⁸⁷ Srv. ARMSTRONG, A. H. *Filosofie pozdní antiky; od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Praha: OIKOYMENH 2002, str. 62.

⁸⁸ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 1994, str. 136.

⁸⁹ Srv. s pojmem „morální ctnosti“ v DURUZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. Praha: EWA 1994, str. 48.

⁹⁰ Srv. s pojetím „vlády rozumu nad smyslovými pudý“ IN STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon 1996, str. 137.

Jedná se o oblasti společenského života, ekonomie, styků občanů a politiky. Nejvyšší mravní ctností je pak spravedlnost, která v poměru k druhému člověku dává každému to, co mu patří, ve smyslu vyrovnání.⁹¹

Aristotelova etika ctností je obsažena v daném právu a étosu uspořádané společnosti. Jeho etika nechce rozvinout nauku o povinnostech a ani odůvodňovat normy.⁹² „Normy odpovídající rozumu a ctnosti žijí jako uznávané zásady uvnitř živoucího étosu politicky a právně uspořádaného daného sociálního života.“⁹³ Mravné věci jsou tedy obsahem sociálního života a je zapotřebí je objevovat prostřednictvím žitých a požadovaných ctností.⁹⁴

Aristotelovy ctnosti jsou přehledně uvedeny v této tabulce⁹⁵:

- <u>dianoetická</u>	- v tom, co je neměnné	- chápaní principů (nús tón archón)
		- věda (epistémé)
		- moudrost (sofia)
	- v tom, co je měnitelné	- umění (techné jako ctnost vytváření (poiein))
- <u>mravní</u>	- obecná	- rozumnost (fronésis) jako ctnost jednání (prattein)
		- statečnost (andreia) jako ctnost vznětlivosti (thymoeides) střed mezi opovázlivostí a zbabělostí
		- uměřenost (sófrosyné) jako ctnost dychtivosti (epithymétikon) v protikladu k nevázanosti
	- v zacházení s penězi a majetkem	- štedrost (eleutheriotes) střed mezi marnotratností a lakomstvím
		- velkorysost (megaloprepeia) střed mezi okázalostí a malicherností
	- v poměru k vážnosti a cti	- velkomyslnost (megalopsysia) střed mezi nadutostí a malomyslností
		- zdravá ctižádost (filotimia) střed mezi příliš mnoho a příliš málo
		- mírnost (praotes) střed mezi příliš mnoho a příliš málo

⁹¹ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 1994, str. 137.

⁹² Srv. s Kantovou naukou o povinnostech. Jeho deontologická etika je založena na kategorické závaznosti konání, jež nepřipouští žádnou výjimku. Kantovi je proto často vytýkán nedostatečný respekt k následkům jednání. Více viz MURÁNSKY, M. *Kantova deontologická etika* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 330.

⁹³ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 1994, str. 137.

⁹⁴ Tamtéž, str. 137.

⁹⁵ Tamtéž, str. 136.

- ve **styku** s druhými
- **pravdivost** (alétheia) mezi vychloubavostí a ironií
- **slušnost/humor** (eutrapelia) mezi šaškovstvím a upjatostí
- **přívětivost** (filia) mezi lichocením a svárlivostí
- v **politickém životě**
- **spravedlnost** (dikaíosyné)

2.4 Mravní jednání

2.4.1 Habitus

K tomu, aby se mohl stát člověk ctnostným, je zapotřebí proces habituace. Habitus⁹⁶ je ctnost a trvalá kvalita, která není pouhou proměnlivou dispozicí. „Ctnost je operativní habitus k činnosti odpovídající přirozenosti.“⁹⁷ Jedná se o proces postačující k tomu, aby se stal člověk dobrým. Přitom se nejedná o bezmyšlenkovitý proces, což je patrné na příkladu s vyrovnaností. „Má-li se někdo stát vyrovnaným, nesmí si navyknout vyhýbat se rozčilení za jakýchkoli okolností. Zvyk, jež musí nabýt, je vyhýbat se rozčilení za správných okolností a za správných okolností ho pocítit.“⁹⁸ Habituace tedy zahrnuje nejen zhodnocení situace, ale také pochopení, čeho si situace žádá. „Svěřenec si musí navyknout vyhýbat se rozčilení, anebo pocítit je, ve shodě se svým intuitivním vjemem, co vyžadují okolnosti.“⁹⁹

⁹⁶ Z lat. habitus=podoba, držení těla, zevnějšek, vzhled, zvyk. Více o pojmu viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 41.

⁹⁷ GREDT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Praha: KRYSTAL 2009, str. 543.

⁹⁸ SORABJI, R. *Aristotelés o důležitosti rozumu pro zdatnost* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 41.

⁹⁹ Tamtéž, str. 41.

2.4.2 Jednání

2.4.2.1 Dobrovolnost a nedobrovolnost

Jednání vymezuje Aristoteles na dobrovolná a nedobrovolná¹⁰⁰. Dobrovolnému jednání se pronáší chvála a hana, naproti tomu nedobrovolnému zase odpuštění či soustrast. Aristoteles vyměřuje dobrovolnost takto:

„... dobrovolností bude asi to, čeho počátek jest v jednající osobě, a to tak, že zná také jednotlivé okolnosti jednání.“¹⁰¹

Aristoteles předpokládá, že člověk je plně zodpovědný za svá jednání.¹⁰² Skutky člověka spáchané ze vznětlivosti či ze žádosti jsou pak považovány za dobrovolné:

„Snad tedy není správné tvrzení, že nedobrovolností je to, co se děje ze vznětlivosti nebo ze žádosti. Neboť potom předně žádná z ostatních živých bytostí nebude jednati dobrovolně, ani děti.“¹⁰³

Nedobrovolná jednání jsou konaná pod nátlakem a neznalostí. Vynucené jednání je spojováno především s hrozbou fyzického násilí, kdy se postižený nemůže dostatečně bránit. Aristoteles vymezuje nedobrovolnost následovně:

„Nedobrovolností, jak se zdá, jest to, co se děje násilným donucením nebo z nevědomosti. Donucení jest to, čeho hybná příčina jest vně, a jest taková, že v ní ten, kdo jedná anebo trpí, ničím nepřispívá.“¹⁰⁴

---

¹⁰⁰ Pro výrazy „dobrovolné“ a „nedobrovolné“ jsou běžně používány výrazy „hekúSION“ a „akúSION“. Více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 348.

¹⁰¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 48, (III, 3, 1111a29-32).

¹⁰² Tuto tezi by ostře popřel tzv. tvrdý determinismus. Více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 348.

¹⁰³ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 48, (III, 1, 1111a32-36).

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 44, (III, 1, 1110a1-6).

2.4.2.2 Jednání z nevědomosti

Jednání z nevědomosti může být jak dobrovolné, tak nedobrovolné. Klíčem k rozeznání dobrovolného a nedobrovolného jednání z nevědomosti jsou pocity zármutku a lítosti:

„... neboť kdo něco učinil z nevědomosti, ale při jednání nepocítil žádné nelibosti, nejednal sice dobrovolně v tom, o čem nevěděl, ale také ne nedobrovolně, ježto nad tím necítí žádného zármutku.“¹⁰⁵

Člověk, který lituje toho, co udělal z nevědomosti, jedná podle Aristotela nedobrovolně. Jednání z nevědomosti tedy nemusí být pouze dobrovolné. Pokud toto jednání působí zármutek a lítost, mluvíme o jednání nedobrovolném:

„... ten, kdo z toho něco neznal, jednal nedobrovolně, a zvláště ve věcech nejpodstatnějších.“¹⁰⁶

Nedobrovolnost v záležitosti neznalosti všeobecnosti mravních či právních předpisů ovšem nepřichází v úvahu. Ty mají být známy všem a v případě neznalosti má být dotyčný kárán.

„Nedobrovolným však nemá býti zváno to, když někdo neví, co tu prospívá. Vždyť nevědomost v tom, pro co se rozhodujeme, nebyvá příčinou nedobrovolnosti, nýbrž špatnosti, ani neznalost všeobecných mravních předpisů...“¹⁰⁷

2.4.3 Záměrná volba

Záměrná volba¹⁰⁸ je rozsahově mnohem širší než dobrovolnost. Jedná se o nejvlastnější charakteristiku ctnosti, která rozhoduje o mravní povaze, dokonce více než samy

---

¹⁰⁵ Tamtéž, str. 46, (III, 2, 1110b28-30).

¹⁰⁶ Tamtéž, str. 48, (III, 2, 1111a22-24).

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 47, (III, 2, 1110b44-48).

¹⁰⁸ (řec.= prohairesis)

skutky. Nevztahuje se k příjemnosti, ani k nepříjemnosti, není spojena s vůlí či míněním. Jedná se o výsledek předchozí rozvahy:

„Záměrná volba se skutečně děje s pomocí rozumného úmyslu.“¹⁰⁹

Počátkem jednání je tedy záměrná volba, která je založena na žádosti a rozumové úvaze:

„... proto ani bez rozumu a přemýšlení, ani bez mravního stavu není záměrné volby; správné jednání totiž a jeho opak v jednání není bez přemýšlení a bez mravní povahy.“¹¹⁰

Mravní jednání člověka je činnost duše, která je ve shodě s rozumem. Záměrná volba je touhou dělat to, co je rozumné. Pokud chce tedy člověk žít spokojeně a ctnostně, musí správně volit. Rozumný člověk se vždy rozhoduje pro ctnost, přičemž není nutné se řídit podle nějakého vzoru. „K dobré volbě potřebujeme praktickou zkušenost a rozumnost. Každou situaci musíme posoudit individuálně a přihlížet ke konkrétním okolnostem.“¹¹¹

2.4.3.1 Rozvaha

Nyní se nabízí otázka, zda každá věc může být předmětem praktické rozvahy. Za předmět rozvahy přitom musí být uvažování rozumného člověka, nikoli člověka bláznivého. O věcech stálých a věčných dle Aristotela nikdo neuvažuje:

„... na příklad o vesmíru nebo o neúměrnosti úhlopříčky a strany čtverce...“¹¹²

Lidé ale uvažují o věcech, které jsou v jejich moci a které mohou vykonávat. Je to pravděpodobně dáno přirozeností a nutností.

„Každý člověk pak uvažuje o tom, co může býti vykonáno skrze něho samého.“¹¹³

---

¹⁰⁹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda, str. 51, (III, 4, 1112b24-25).

¹¹⁰ Tamtéž, str. 129, (VI, 2, 1139a42-45).

¹¹¹ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 79.

¹¹² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 51, (III, 5, 1112a34-35).

Důležitým poznatkem je skutečnost, že člověk neuvažuje o účelech ani cílech, nýbrž o prostředcích, jak těchto cílů a účelů co nejsnadněji a nejlépe dosáhnout. Aristoteles toto uvádí na příklad lékařů, řečníků a politiků:

„... neboť ani lékař neuvažuje, bude-li léčiti, ani řečník neuvažuje, bude-li přemlouvati, ani politik, má-li dáti dobré zákony, ani nikdo z ostatních lidí neuvažuje o cíli; ale když si stanovili cíl, hledí k tomu, jak a čím ho docíliti...”¹¹⁴

Předmět praktické rozvahy a záměrné volby je totožný. Z rozvahy je převzato to, co je předmětem volby. Člověk se rozhoduje pro to, nad čím uvažuje a žádá si toho, co je v jeho moci:

„... záměrná volba bude asi uvážena žádost toho, co jest v naší moci; neboť ve shodě s rozvahou zaměřujeme žádost k tomu, co jsme podle uvážení usoudili.”¹¹⁵

2.4.3.2 Svoboda a jednání

Mravní jednání se vztahuje k již zmiňovaným prostředkům a odpovídá záměrné volbě. Tato volba je dobrovolná a Aristoteles je toho názoru, že v moci člověka je jak ctnost, tak také špatnost. Člověk tedy může být dobrý i zlý a záleží na jeho výběru:

„... a tak jestliže jest v naší moci konati to, co jest krásné, na nás také bude nekonati to, co jest ošklivé, a jestliže na nás jest nekonati to, co jest krásné, bude také v naší moci konati to, co jest ošklivé...”¹¹⁶

Obecně lze říct, že šťastným snad není žádný člověk nerad, naproti tomu špatnost je dobrovolná. Aristoteles tvrdí:

---

¹¹³ Tamtéž, str. 52, (III, 5, 1112a49-50).

¹¹⁴ Tamtéž, str. 52, (III, 5, 1112b15-19).

¹¹⁵ Tamtéž, str. 54, (III, 5, 1113a17-20).

¹¹⁶ Tamtéž, str. 55, (III, 7, 1113b10-14).

„... rád špatným, nerad šťastným nikdo není snad...“¹¹⁷

2.4.4 Slabost vůle

Mezi myšlením a rozhodnutím existuje vzájemný vztah. Proč tedy, pokud člověk ví, co je dobré, ne vždy dobře koná? Aristoteles zastával stejně jako Sokrates názor, že „žádný člověk nikdy nekoná bezpráví dobrovolně, ale vždy pouze z nevědomosti.“¹¹⁸ Aristoteles tuto tezi rozšířil o pojem „slabá vůle“,¹¹⁹ čímž se od Sokratova myšlení odklonil.¹²⁰ Aristoteles se tedy odklonil od Sokratovsko-platonského etického intelektualismu a zvažuje iracionální impulzy chování.

Člověka slabé vůle poznáme podle toho, že jedná „v rozporu s (vyšším) věděním a koná něco, o čem ví, že to není správné.“¹²¹ Daná osoba tedy jedná vědomě v tom, o čem ví, že není dobré a záměrně jedná špatně. Aristoteles uvádí příklad s ochutnáváním sladkostí:

„Kdykoli tedy všeobecná domněnka ochutnati brání, druhá však praví, že všechno sladké jest příjemné a tato věc, že jest sladká – a tato domněnka jest skutečně činná – a vznikne-li žádost, tak první domněnka vybízí varovati se toho, žádost však k tomu pobádá.“¹²²

Člověk je v této situaci silně ovlivněn žádostí a není schopen vyvodit dobrý závěr.¹²³ Aristoteles vliv žádosti přirovnává k člověku opilému¹²⁴ či spícímu:

---

¹¹⁷ Tamtéž, str. 55, (III, 7, 1113b19-20).

¹¹⁸ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 342.

¹¹⁹ (řec. akrasia)=znamená ztrátu kontroly, nezdrženlivost. Více o termínu viz WOODS, M. *Aristotelés o akrasii* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 83.

¹²⁰ Sokrates říká, že vědění je něco silného a když je někdo má, vědění bude ovládat jeho jednání. Více viz WOODS, M. *Aristotelés o akrasii* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 89.

¹²¹ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 343.

¹²² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 154, (VII, 5, 1147a41-46).

¹²³ Aristoteles při popisování slabé vůle používá model praktického sylogismu, o kterém se budu zmiňovat v kapitole 3.2.4.1 PRAKTICKÝ SYLOGISMUS.

¹²⁴ Toto srovnání s člověkem nezdrženlivým je u Aristotela diskutabilní. Některé pasáže budí dojem, že člověk podléhající pokušení jedná při plném vědomí, přičemž opilci a spící lidé vlastně nevědí, co konají a zároveň jednají dobrovolně. Tato teze je v protikladu s tvrzení, že jednání těch, kteří nejednají vědomě, nelze pokládat za dobrovolná. Více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 347-348.

„...co se týče způsobu, jakým se neznalost zruší a jak nezdrženlivý člověk opět přijde k rozumu, jest to zrovna tak, jako u toho, kdo jest opilý anebo spí...“¹²⁵

2.4.5 Slast

Nyní bych se chtěla zmínit o slasti.¹²⁶ Podle Aristotela lidé nezdatní nedokážou naslouchat rozumným důvodům a nechávají se vést žádostivostí a slastí. Slast ovšem do lidského života patří a není třeba ji z něj vylučovat. Právě naopak, slast je pro lidský život důležitá, protože „ctnostný člověk má příjemný a slastný život.“¹²⁷ Přesto není slast cílem lidského života, pouze zdokonaluje činnost člověka, kterou provází:

„... slast nezdokonaluje činnost jako nějaký vnitřní stav, nýbrž jako nějaké přistupující zdokonalení, jako na příklad krása mládí...“¹²⁸

Každý tvor má přitom svoji vlastní slast a existuje velká rozmanitost podle úkolu a výkonu:

„Zdá se také, že každý živý tvor má svou vlastní slast tak, jako má svůj úkol a výkon; neboť ona se řídí činností.“¹²⁹

Aristoteles zdůrazňuje, že slast není dobrem sama o sobě, je ovšem určitým typem dobra. Vychází přitom z Platónovy argumentace, kdy „rozkoš není Dobrem, ale slastný život s praktickou rozumností je lepší, než život bez něj.“¹³⁰ Slast je tedy v Aristotelově pojetí důležitým aspektem lidského života.¹³¹

---

¹²⁵ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 154, (VII, 5, 1147a54-57).

¹²⁶ Jedná se o silný prožitek libosti, příjemný pocit, rozkoš. Pro řadu filosofů je směřování ke slasti hybnou silou a cílem lidského snažení, liší se však často v tom, zda nejvyšší požitek má být pro člověka tělesný anebo duševní. Více viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 115.

¹²⁷ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 77.

¹²⁸ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 236, (X, 4, 1174b44-47).

¹²⁹ Tamtéž, str. 239, (X, 5, 1176a5-7).

¹³⁰ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 78.

¹³¹ Srv. s hédonistickým pojetím slasti. Více viz POPKIN, R. H., STROLL, A. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný 2000, str. 27.

2.4.5.1 Štěstí

Z předchozí kapitoly je patrné, že blažený lidský život je tedy zároveň slastný. Lidský život a štěstí¹³² ovšem nezáleží pouze na jednání člověka, ale je také zapotřebí vnějších dober. Aristoteles uvádí následující příklad:

„Ti však, kteří praví, že člověk, který jest mučen anebo který upadl do velikých nehod, jest blažen, je-li ctnostný, chtěj nechtěj nemluví pravdu.“¹³³

Blaženost a štěstí ovšem nejsou totožné. Štěstí má význam pouze ve vztahu k blaženosti a vnější dobra jsou bez ctnosti duše bezcenná.

---

¹³² Štěstí (euthymia) je velmi častý filosofický i obecně lidský sdílený pojem, vyjadřující touhu člověka po jistém druhu psychického i fyzického stavu. Více o pojmu viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 126. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0t%C4%9Bst%C3%AD>.

¹³³ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 173, (VII, 14, 1153b21-23).

3 ROZUMOVÉ CTNOSTI - DIANOETICKÉ

3.1 Původ rozumových ctností

Rozumové i mravní ctnosti mají svůj původ. Rozumová ctnost má původ z učení, přičemž je zapotřebí určité zkušenosti a času. Aristoteles uvádí:

„Je-li dvojí ctnost, jedna rozumová a druhá mravní, má ctnost rozumová vznik a růst většinou z učení, proto potřebujeme zkušenosti a času, kdežto ctnost mravní (étniké) vzniká ze zvyku, odkud obdržela i jméno, které se jen málo odlišuje od slova ‚zvyk‘ (ethos).“¹³⁴

Jak již bylo zmíněno, Aristoteles rozlišuje složky duše na rozumnou a nerozumou, přičemž složku rozumnou lze dále členit:¹³⁵

„Předpokládejme tedy, že rozumové stránky jsou dvě, jedna, kterou pozorujeme taková jsoucna, jejichž počátky nemohou být jinak, a druhá, kterou uvažujeme o tom, co může být jinak.“¹³⁶

Mezi ctnosti, jejichž jsoucna jsou neměnná, řadíme chápání principů (nús tón archón), vědu (epistémé) a moudrost (sofía). Mezi jsoucna měnitelná patří umění (techné) jako ctnost vytváření a rozumnost (fronésis) jako ctnost jednání.¹³⁷ Aristoteles do výčtu rozumových ctností přiřazuje umění, vědění, rozumnost, moudrost a rozumění:¹³⁸

„Věcí, jimiž duše pravdy nabývá co do kladu nebo záporu, jest počtem pět; jsou to umění, vědění, rozumnost, moudrost, rozumění; v domněnce totiž a v mínění může se mýlit.“¹³⁹

¹³⁴ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 26, (II, 1, 1103).

¹³⁵ Srv. STAVĚL, J. *Antická psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972, str. 74.

¹³⁶ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 129 (VI, 2, 1139a7-11).

¹³⁷ ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 1994, str. 136.

¹³⁸ Rozumnost, vědění a moudrost označuje Aristoteles později za předmět rozumění. Více viz ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 133 (VI, 6).

¹³⁹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 130 (VI, 3, 1139b21-23).

3.2 Jednotlivé ctnosti

3.2.1 Vědění

Předmětem vědění¹⁴⁰ jsou věci, které jsou nutné a tudíž věčné. Vědění nesouvisí s věcmi, které mají přirozeného vzniku a zániku:

„... neboť to, co jest prostě nutné, jest věčné, a co jest věčné, nemá přirozeného vzniku ani zániku.“¹⁴¹

Dále je vědění považováno za dokazovací stav, kdy je člověk o něčem přesvědčen a zároveň zná počátky této věci. Vědění je naučitelné a odvozuje se od toho, co bylo dříve poznáno:

„... jednak totiž návodem, jednak závěrem. Návod jest počátkem také všeobecná, závěr pak od všeobecná vychází. Jsou tedy počátky, z nichž vychází závěr, závěr však k nim neveden, nýbrž návod.“¹⁴²

3.2.2 Umění

Umění¹⁴³ patří mezi ctnosti, které mají měnitelné jsoucno. Jedná se o tvořivý stav, při němž je důležitý pravdivý úsudek. Aristoteles uvádí následující příklad stavitelského umění:

„Ježto pak stavitelství jest druhem umění a toto jest jakýsi tvořivý stav s pomocí úsudku rozumu, a ježto není žádného umění, které by nebylo tvořivým stavem s pomocí úsudku, a

---

¹⁴⁰ Vědění, poznání (řec. epistémé) = pravé poznání, tj. rozumové, oproti pouhému zdání. Poté tradičně používáno jako jeden z pojmů označujících vědění a poznání, především vědecké. Více viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 28.

¹⁴¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 130 (VI, 3, 1139b31-32).

¹⁴² Tamtéž, str. 130 (VI, 3, 1139b36-40).

¹⁴³ Aristoteles zdůraznil význam umění jakožto druhu „techné“, který vzněcuje ušlechtilé emoce, čímž rozvíjí mravní dimenzi člověka, a jakožto „mimesis“ (napodobování), zprostředkující člověku „katharsis“ (očistění). Více viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 133.

naopak není tohoto stavu, aby nebylo uměním, proto umění a tvořivý stav s pomocí pravdivého úsudku bude asi totéž. ¹⁴⁴

Pravdivý úsudek je důležitým pomocníkem tvořivého stavu. V případě užití klamného úsudku hovoří Aristoteles o chatrné zběhlosti v umění:

„Umění tedy, opakuji, jest jakýsi tvořivý stav s pomocí pravdivého úsudku a chatrná zběhlost v umění naopak jest tvořivý stav s klamným úsudkem ve věcech, které mohou býti jinak. ¹⁴⁵

Veškeré umění se týká vzniku a nezabývá se tím, co nutně jest a co je přirozené. K umění se také vztahuje jistým způsobem náhoda, což je patrné z tohoto:

„Umění rádo náhodu má, tato je. ¹⁴⁶

3.2.3 Moudrost

Pojetí moudrosti ¹⁴⁷ je připodobňováno k nejdokonalejšímu vědění a zabývá se věcmi neměnnými. Moudrý člověk je popisován následujícím způsobem:

„Moudrý člověk má nejenom věděti důsledky, které vyplývají z počátků, nýbrž má míti pravdu i v počátcích. Podle toho bude asi moudrost rozuměním i věděním, která jako vědění o nejhodnotnějších předmětech jest jakoby hlavou. ¹⁴⁸

Moudrost je tedy kombinace rozumění a vědění, která má vedoucí pozici. Zároveň lidé pojmenovávají moudrost různě a pro každého je jiná. Samotná moudrost je pak definována v Etice Nikomachově takto:

---

¹⁴⁴ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 131 (VI, 4, 1140a8-14).

¹⁴⁵ Tamtéž, str. 131 (VI, 4, 1140a26-29).

¹⁴⁶ Tamtéž, str. 131 (VI, 4, 1140a25).

¹⁴⁷ Moudrost (řec. sofia) je chápána jako největší bohatství, jímž se může člověk vykázat a jehož podkladem je nejen patřičná suma vědění, ale i patřičné způsoby jeho uplatňování. Více viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 77.

¹⁴⁸ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 134 (VI, 7, 1141a24-28).

*„... moudrost jest i věděním i rozuměním předmětů, které svou přirozeností jsou
nejhodnotnější.“¹⁴⁹*

Aristoteles zdůrazňuje rozdílnost mezi politickou naukou a moudrostí. Je to dáno z toho důvodu, že pokud by chtěl někdo nazvat moudrostí to, co je mu samotnému prospěšné, existovala by celá řada moudrostí:

*„...není totiž pouze jedna nauka o tom, co jest dobré pro všechny živé bytosti, nýbrž pro každý
jejich druh jest jiná...“¹⁵⁰*

3.2.4 Rozumnost

Etická zdatnost je stavem záměrné volby, který udržuje nám přiměřený střed a zároveň je vymezený správným úsudkem tak, jako by ho vymezil rozumný člověk. Otázkou zůstává problematika rozumnosti¹⁵¹ a správného úsudku¹⁵², bez kterého se člověk nemůže stát zdatným.¹⁵³ Aristoteles vysvětluje rozumnost¹⁵⁴ ve srovnání s rozumným člověkem, jehož znakem je následující:

*„... znkem rozumného člověka jest schopnost správně uvažovati o tom, co jest pro něho
dobré a prospěšné...“¹⁵⁵*

Dále rozlišuje moudrost a rozumnost na příkladu Anaxagory a Thalety, které označuje za muže moudré, nikoli však rozumné.¹⁵⁶ Je to dáno tím, že se zabývají věcmi neobyčejnými a nepotřebnými, protože nehledají lidské dobro:

---

¹⁴⁹ Tamtéž, str. 135 (VI, 5, 1141b4-7).

¹⁵⁰ Tamtéž, str. 135 (VI, 5, 1141a43-45).

¹⁵¹ Rozum chápal Aristoteles jako nejvýznamnější znak lidství vůbec. Více viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 111.

¹⁵² Na počátku VI. knihy *Etiky Nikomachovy* je zmíněna problematika správného úsudku. Bez něj se člověk nemůže stát opravdu zdatným. K bližšímu vymezení tohoto pojmu se ovšem Aristoteles nedostane. Srv. ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 127, (VI, 1).

¹⁵³ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 78.

¹⁵⁴ Rozumnost (řec. frónésis)=praktická moudrost, více o pojmu viz SORABJI, R. *Aristotelés o důležitosti rozumu pro zdatnost* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 29.

¹⁵⁵ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 132 (VI, 5, 1140a32-34).

„Proto lidé nazývají Anaxagoru, Thaleta a takové muže moudrými, ale ne rozumnými, když vidí, že neznají svého vlastního prospěchu, a říkají o nich, že sice vědí věci neobyčejné, podivuhodné, nesnadné a démonské, ale nepotřebné, protože nehledají lidských dober.“¹⁵⁷

Praktická moudrost je spojována s měnitelnými věcmi, které mohou být jinak a které mohou být vykonány. „Vychází ze všeobecného pojmu lidské blaženosti a zároveň je epitaktická, tj. normativní.“¹⁵⁸ Tato skutečnost je patrna z tohoto výroku:

„... neboť rozumnost jest rozkazovací – jejím účelem totiž jest to, co konati máme nebo nemáme.“¹⁵⁹

Rozumnost se vztahuje k lidským věcem, o kterých lze uvažovat. Rozumný člověk je charakterizován schopností správně uvažovat o tom, co je pro něj dobré a prospěšné.¹⁶⁰ Rozumnost je praktická a je pro ni důležitý správný úsudek¹⁶¹:

„... rozumnost jest s pomocí pravdivého úsudku prakticky činným stavem ve věcech, které jsou pro člověka dobré a zlé.“¹⁶²

Fronésis se zabývá jednotlivinami a zahrnuje vědomost o tom, co je v jednotlivých případech požadováno. Rozumný člověk se tedy nezabývá pouze všeobecnými záležitostmi, ale jeho pozornost se zaměřuje také na jednotliviny.

„... to totiž, co dobře pozoruje jednotlivosti vzhledem k sobě samému, nazvou rozumným...“¹⁶³

---

¹⁵⁶ Naproti tomu označuje Aristoteles některá zvířata za rozumná, protože: „... se zdají mítí prozíravou schopnost v tom, co se vztahuje k udržení jejich života.“ IN ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 135 (VI, 7, 1141a38-40).

¹⁵⁷ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 135 (VI, 5, 1141b8-13).

¹⁵⁸ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 78.

¹⁵⁹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 140 (VI, 11, 1143a10-12).

¹⁶⁰ Tato myšlenka je dána oblíbenou Aristotelovou metodou induktivního postupu. Více viz AUBENQUE, P. *Rozumnost podle Aristotela*. Z francouzského originálu přeložil Cyril Říha. Praha: OIKOYMENH 2003, str. 44.

¹⁶¹ Někteří autoři dokonce v určitém smyslu rozumnost ztotožňují se správným úsudkem. Více viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 78.

¹⁶² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 132 (VI, 5, 1140b5-8).

Praktická moudrost se vztahuje k vědomosti toho, „co dělat v jednotlivých případech, aby bylo dosaženo středu a aby nebylo dáno špatné množství nebo špatným působícím příčinám.“¹⁶⁴

Rozumnost není možná bez etické ctnosti. „Člověk nemůže být skutečně dobrý bez praktické rozumnosti, ani rozumný bez etické zdatnosti.“¹⁶⁵ Tato skutečnost je patrna z tohoto výroku:

„... aby člověk splnil svůj úkol, potřebuje rozumnosti a mravní ctnosti“¹⁶⁶

3.2.4.1 Praktický sylogismus

Praktickým sylogismem¹⁶⁷ vyjadřuje Aristoteles vztah mezi mravností a rozumností. Tuto myšlenku vyjadřuje v různých pasážích různě.¹⁶⁸ „Má se okusit vše, co je sladké; toto je sladké; je třeba to okusit.“¹⁶⁹

Závěr praktického úsudku je činem pouze tehdy, pokud premisa obsahuje normativní hodnotící soud. První premisa praktického sylogismu zní: „usilujeme o nejlepší možný cíl (o dobro).“¹⁷⁰ Za druhý sylogismus považujeme: „tento cíl (konkrétní dobro) je nejlepší“¹⁷¹ Závěrem tedy je úsudek, který nám říká, co máme dělat.¹⁷² Praktický sylogismus nespočívá na první premise, která je všeobecná. Pro naše chování je závazná premisa druhá, která je

---

¹⁶³ Tamtéž, str. 134 (VI, 7, 1141a35-36).

¹⁶⁴ SORABJI, R. *Aristotelés o důležitosti rozumu pro zdatnost* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 30.

¹⁶⁵ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 78.

¹⁶⁶ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 143 (VI, 13, 1144a8-9).

¹⁶⁷ (z řec. syllogismos=úsudek) je deduktivní úsudek. Je typem formálně logického usuzování, v němž nezáleží na reálné (objektivní) pravdivosti premis, ale na logické správnosti procesu vyvozování. Více o pojmu viz NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filozofie*. Praha: Fortuna 1999, str. 124.

¹⁶⁸ Nejčastější příklady sylogismu jsou v Etice Nikomachově o zdraví a stravě. Více viz SORABJI, R. *Aristotelés o důležitosti rozumu pro zdatnost* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 32.

¹⁶⁹ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 341.

¹⁷⁰ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 78.

¹⁷¹ Tamtéž, str. 78.

¹⁷² Aristoteles tedy mluví o úsudcích, které obsahují principy jednání, tedy toho, co je třeba konat. Více viz GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000, str. 340.

konkrétní.¹⁷³ Praktické zdůvodnění je správné pouze v případě, že vycházíme ze správné premisy. Na otázku, co zabezpečuje správnost této premisy, Aristoteles odpovídá následovně:

„...ctnost působí, že člověk volí správný cíl, rozumnost pak působí, že volí správné prostředky, které k němu vedou...”¹⁷⁴

Díky ctnosti udávající správný cíl a rozumnosti zajišťující správné prostředky pak člověk volí správnou premisu, což pak vede přirozeně a okamžitě k jeho odpovídajícímu jednání.

---

¹⁷³ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 79.

¹⁷⁴ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 143 (VI, 13, 1144a9-11).

4 MRAVNÍ CTNOSTI - ETICKÉ

4.1 Původ mravních ctností

Etická zdatnost vzniká ze zvyku.¹⁷⁵ Nelze získat učením a není ani vrozená. Mravní ctnosti nám nejsou dány od přirozenosti, což Aristoteles ilustruje na následujícím výroku:

„Žádná mravní ctnost nám není dána přirozeně; neboť nic z toho, co jest přirozeně, nemůže býti zvykem změněno, na příklad kámen, který se přirozeně pohybuje směrem dolů, nemůže býti navyknut, aby se pohyboval směrem nahoru, i kdyby někdo tisíckrát jím házeje jej tomu zvykal, a zrovna tak ani oheň nemůže býti navyknut, aby se pohyboval dolů, aniž vůbec co jiného si navykne na něco, co by bylo proti jeho přirozenosti.“¹⁷⁶

Tyto ctnosti nejsou ovšem ani proti přirozenosti. Člověk má jen jakousi vlohu pro jejich získávání a zvykem se pak dokonávají. Získáváme je v praktickém životě a ztrácíme ji zanedbáváním. Etická zdatnost si zachovává svůj počátek a učí nás správně smýšlet a konat. Proč by měl ale dobrý člověk jednat ctnostně? Odpovědí je snaha o blaženost, o které jsem se zmiňovala v předchozí kapitole. Aristoteles by nejspíše dále doplnil, že krásné skutky se dělají kvůli „krásnu“. Konečným účelem (cílem) ctnosti není „střed“¹⁷⁷, ale to, co je šlechetné (krásné). Šlechetné (krásné) chování pak přihlíží na dobro jiných a na tento účel je potřeba myslet pokaždé, pokud se rozhodujeme pro střed.¹⁷⁸

Aristoteles v Etice Nikomachově o mravních ctnostech udává:

„... jsou to střednosti a stavy, a že podle své podstaty, samy pro sebe, činně působí právě v tom, z čeho vznikají, jsou v naší moci, jsou dobrovolné a jsou takové, jak je asi předpisuje správný úsudek.“¹⁷⁹

¹⁷⁵ Zvyk=jako tradiční součást společenské praxe je zvyk fenomén kolektivní a donucující. Více viz DURUZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. Praha: EWA 1994, str. 334. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Zvyk>.

¹⁷⁶ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 26, (II, 1, 1103).

¹⁷⁷ Více viz kapitola 2.3.2 Učení o středu.

¹⁷⁸ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 74.

¹⁷⁹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 59, (III, 8, 1115).

4.2 Jednotlivé ctnosti a špatnosti

Aristoteles rozebírá velké množství etických ctností, čímž demonstruje možnosti praktického využití teorie středu a její uplatnění na všechny případy jednání.

4.2.1 Statečnost

Statečnost je pro Aristotela ctností, která je středem mezi bázní a smělostí.¹⁸⁰ Podívejme se nejprve na bázeň. Lidé se bojí toho, co je strašné a také se obávají zla:

„Bojíme se tedy všeho zlého, na příklad hanby, chudoby, nemoci, opuštěnosti, smrti.“¹⁸¹

Ne vždy je ale dobré být vůči těmto věcem statečný. Existují situace, kdy je například báti se něčeho slušné a krásné, naproti tomu nebát je považováno za něco ošklivého. Aristoteles to uvádí na příkladu hanby:

„... kdo se té bojí, jest dobrý a má stud, kdo se jí nebojí, ještě beze studu.“¹⁸²

Člověk by se neměl obávat věcí, které nevznikají ze špatnosti či nejsou způsobeny vlastní vinou. V souvislosti s povahou obav, nebojácnosti a strachu je v Etice Nikomachově uvedeno následující:

„Netřeba se pak báti chudoby ani nemoci ani vůbec něčeho, co není ze špatnosti nebo vlastní vinou; ale není statečný ani ten, kdo vzhledem k tomuto jest nebojácný.“¹⁸³

Jak se tedy projevuje statečnost ve spojitosti se strašnými věcmi? Nutno podotknout, že strašné věci nejsou pro všechny lidi totožné. Důležitá je neohroženost člověka v kombinaci s bázlivostí z věcí nadlidských. Cílem statečnosti je pak krásno:

---

¹⁸⁰ Srv. s definicí statečnosti IN GRETT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Praha: KRYSTAL 2009, str. 546 a dále srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/State%C4%8Dnost>.

¹⁸¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 59, (III, 9, 1115a21-22).

¹⁸² Tamtéž, str. 59, (III, 9, 1115a23).

¹⁸³ Tamtéž, str. 59, (III, 9, 1115a29-30).

„Statečný člověk ještě neohrožený, jak se na člověka sluší. Bude se tedy sice báti i takových věcí nadlidských, jak má a jak jest rozumno, ale podstoupí je pro krásno, neboť toto jest účelem ctností.“¹⁸⁴

Člověk se může bát více nebo méně a zároveň se může bát také toho, co není strašné. V tom také lidé nejvíce chybují, protože se bojí věcí, kterých nemají, dále jednají tak, jak nemají a tehdy, kdy nemají. Statečnost je krásná a jak již bylo řečeno, krásno je také jejím cílem. Statečný člověk podstupuje pro krásno věci tomu přiměřené, přičemž se nebojí bolesti:

„... statečnými se nazývají ti, kdo podstupují věci bolestné.“¹⁸⁵

Statečný je tedy ten, který se bojí toho, čeho má a to správným způsobem a ve správnou dobu. Statečnost je při tom prověřována při strašných věcech. Důležitá úloha je v této souvislosti přikládána rozumnosti:

„... neboť statečný člověk trpí a jedná, jak náleží a jak ještě rozumno.“¹⁸⁶

Nyní se podívejme na lidi přehnaně smělé. Aristoteles označuje lidi překračující míru nebojácnosti za šílené a tupé skety. Tyto nerozvážné osoby se pouze vychloubají a hrají si na zmužilost, která jim je ovšem cizí. Pouze si na něco hrají a někoho napodobují, přičemž nejsou schopni snést opravdové utrpení.

„... neboť jsou v tom smělí, ale skutečně strašných věcí nesnesou.“¹⁸⁷

Statečný člověk si uchovává dobrou naději. Naproti tomu lidé, kteří překračují míru v bázni, jsou podle Aristotela zbabělí a beznadějní, jelikož mají strach ze všeho.

„... ale tím, že v strachu před bolestí míru překročuje, více se prozrazuje. Zbabělý jest tedy tedy jaksi beznadějný; bojí se totiž všeho.“¹⁸⁸

---

¹⁸⁴ Tamtéž, str. 61, (III, 10, 1115b12-16).

¹⁸⁵ Tamtéž, str. 66, (III, 12, 1117a44).

¹⁸⁶ Tamtéž, str. 61, (III, 9, 1115b24-25).

¹⁸⁷ Tamtéž, str. 61, (III, 9, 1115b42-43).

¹⁸⁸ Tamtéž, str. 62, (III, 9, 1116a2-4).

Zbabělí ani smělí nezachovávají střed a tíhnout k nedostatku či nadbytku. V souvislosti s chováním před a během nebezpečí lze pozorovat mezi lidmi smělymi a statečnými rozdílné povahové rysy. Zatímco smělcí jsou před nebezpečím silně odhodláni a během akce polevují, u lidí statečných je tomu právě naopak:

„Smělci jsou náhlí a odhodlaní před nebezpečími, v nebezpečí samém však povolují, kdežto muži stateční jsou v činech statní, před nimi však klidní.“¹⁸⁹

V Etice Nikomachově je dále rozlišováno podstupování věcí bolestných od zdržování se věcí příjemných. Aristoteles vidí větší statečnost v podstupování bolestných věcí, protože se jedná o nesnadnější cestu:

„... neboť ten, kdo jest v tom neohrožený a při tom se chová, jak náleží, jest více statečný než ten, kdo se tak chová při věcech bezpečných. Proto se, jak řečeno, statečnými nazývají ti, kdo podstupují bolestné. Z tohoto důvodu také statečnost jest bolestná a právem bývá chválena.“¹⁹⁰

4.2.1.1 Smrt a sebevražda

Jak již bylo řečeno, statečnost člověka se projevuje ve strašných věcech. Aristoteles považuje za jednu z nejstrašlivějších věcí smrt.¹⁹¹

„... neboť jest koncem a zdá se, že pro zemřelého není již žádného dobra ani zla.“¹⁹²

V Etice Nikomachově je udáván výčet typů smrtí, jako např. smrt na moři či v nemoci. Smrt, která se nejvíce vztahuje ke statečnosti, je podle něj smrt ve válce. Ta je podle Aristotela největším a nejkrásnějším nebezpečím:

---

¹⁸⁹ Tamtéž, str. 62, (III, 9, 1116a12-13).

¹⁹⁰ Tamtéž, str. 66, (III, 11, 1117a40-46).

¹⁹¹ Srv. s pojetím smrti a sebevraždy u stoiků a epikurejců, více viz SUVÁK, V. *Etické myslenie helenistického a rímskeho obdobia* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 93.

¹⁹² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 60, (III, 9, 1115a41-42).

„Podle toho statečným ve vlastním smyslu bude asi nazýván ten, kdo nemá strachu před krásnou smrtí a před tím, co smrtí bezprostředně hrozí; a to ještě nejspíše ve válce.“¹⁹³

Podívejme se nyní na problematiku sebevraždy. V této otázce je Aristoteles zastáncem života a samotnou sebevraždu pak považuje za zbabělost. Při tom nerozlišuje důvody sebevraždy, nezáleží tedy či je jedinec chudý, smutný či nešťastně zamilovaný. Sebevražda je tedy činem zbabělého člověka.

„Přivoditi si však smrt, abychom se vyhnuli chudobě nebo hoři lásky anebo vůbec nějakému zármutku, nenáleží člověku statečnému, nýbrž spíše zbabělci.“¹⁹⁴

Statečný člověk by měl být schopen špatným okolnostem čelit. Sebevražda je proto chápána jako vyhýbání se zármutku a změkčilost, která nemůže být za žádných okolností spojována s krásnem.

„... jest totiž změkčilostí vyhýbati se protivenstvím, i nepodstupuje sebevrah smrt proto, že jest to krásné, nýbrž proto, že se vyhýbá zlu.“¹⁹⁵

4.2.2 Uměřenost

Aristoteles považuje uměřenost za ctnost, která je součástí nerozumné složky duše.¹⁹⁶ Tato ctnost se pak může vztahovat k bolestným pocitům a také k nevázanosti. Jedná se o střed, který je charakterizován takto:

„... uměřenost jest středem co do rozkoši“¹⁹⁷

---

¹⁹³ Tamtéž, str. 60, (III, 9, 1115a50-53).

¹⁹⁴ Tamtéž, str. 62, (III, 11, 1116a18-21).

¹⁹⁵ Tamtéž, str. 62, (III, 11, 1116a21-24).

¹⁹⁶ Srv. ARISTOTELES. *O duši*. Z řečtiny přeložil a vysvětlivky napsal Antonín Kříž. Praha: Rezek 2000, str. 50, (II, 1).

¹⁹⁷ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 67, (III, 13, 1117b28-29).

Zaměříme se tedy nejdříve na rozkoš. Ta může být jak tělesná, tak duševní. Každý člověk k ní má individuální náklonnost a mezi lidmi se může značně lišit. V případě duševních rozkoší však Aristoteles o uměřenosti nehovoří.¹⁹⁸ Zastává názor, že se uměřenost spíše vztahuje k tělesné rozkoši, i když ani to nemusí být pravidlem. Aristoteles pro vysvětlení uvádí příklad s viděním:

„Neboť ti, kteří se těší z toho, co jest libé zraku, na příklad barvy, podoby a kresby, nejsou nazýváni ani uměřenými ani nezávaznými; a přece se asi bude zdáti, že jest také způsob, jakým i z toho se třeba těšiti, a že jest tu také nadbytek a nedostatek.“¹⁹⁹

Na výše uvedeném příkladu s viděním můžeme pozorovat, že i zde lze najít určité extrémy mezi příliš mnoho a příliš málo. Nejlépe lze uměřenost a nevázanost ovšem vztahovat k hmatovým a chuťovým pocitům. Aristoteles je totiž považuje za otrocké a zvířecí:

„Uměřenost a nevázanost se vztahují k takovým rozkoším, jichž jsou účastni i ostatní živočichové, pročez takové rozkoše se jeví otrockými a zvířecími; těmi pak jsou pocity hmatové a chuťové.“²⁰⁰

Hmatový pocit pak Aristoteles považuje za nejvíce společný smysl, ke kterému se vztahuje nevázanost. Tento pocit označuje za zahanbující a těšit se z takovýchto prožitků je považováno za něco zvířecího:

„... a právem se asi bude zdáti, že jest zahanbující, protože se nám ho dostává nikoli jako lidem, nýbrž jako živočichům.“²⁰¹

Žádosti jsou děleny na přirozené a společné a dále pak na zvláštní a získané. Mezi přirozené žádosti Aristoteles řadí například žádost po potravě, protože té si žádá každý člověk. Existují rozdíly v podobě této stravy u každého jednotlivce, každému chutná a je

---

¹⁹⁸ Mezi duševní rozkoše patří například ctižádost či vědyctivost. Více viz ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 67.

¹⁹⁹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 68, (III, 13, 1118a4-9).

²⁰⁰ Tamtéž, str. 68, (III, 13, 1118a31-35).

²⁰¹ Tamtéž, str. 68, (III, 13, 1118b2-4).

příjemné něco jiného. Nicméně určitý základ přirozenosti je patrný. Chybování v přirozených žádostech označuje Aristoteles za méně časté:

*„... a tak v přirozených žádostech jen málokterí lidé chybují, a to pouze v jednom směru, totiž vzhledem k tomu ,příliš mnoho.“*²⁰²

Přirozenou žádostí je uspokojit potřebu, přičemž je důležité nepřekročit přirozenou míru. Lidé, kteří uměřenost v tomto ohledu nenajdou a překračují přirozenou míru, nazývá Aristoteles otrockými povahami. Jako příklad je v Etice Nikomachově uvedeno toto:

*„... proto se takoví lidé nazývají jedlíky, poněvadž nad potřebu naplňují žaludek. Takovými pak se stávají ti, kteří jsou příliš otrocké povahy.“*²⁰³

Naproti tomu ve zvláštních a získaných žádostech chybují lidé různými způsoby. Jedná se o případy, kdy se člověk raduje ze špatné věci, ve špatné intenzitě či špatným způsobem.

*„... neboť lidé, o nichž říkáme, že si libují v takových rozkoších, těší se buď z těch věcí, z kterých nemají, nebo více než většina lidí, anebo, jak nemají. Nevázaní lidé překročí míru ve všem.“*²⁰⁴

Uměřený člověk zachovává míru a střed a neraduje se z toho, z čeho nemá. Touží mírně po veškerých příjemnostech a chová se tak, aby si liboval všeho ve slušné míře. Důležitost správného úsudku je přitom nepostradatelná, což je patrné z Aristotelova výroku:

*„... uměřený člověk však není takový, nýbrž jak káže správný úsudek.“*²⁰⁵

---

²⁰² Tamtéž, str. 68, (III, 13, 1118b21-23).

²⁰³ Tamtéž, str. 70, (III, 13, 1118b26-27).

²⁰⁴ Tamtéž, str. 70, (III, 13, 1118b29-32).

²⁰⁵ Tamtéž, str. 71, (III, 14, 1119a29-30).

4.2.3 Štědrost

Aristotelovo chápání štědrosti lze charakterizovat jako střed v oblasti statků.²⁰⁶ Ty považuje za klíčové, což je patrné z tohoto:

„... neboť štědrý člověk bývá chválen nikoli pro válečnou zdatnost, ani pro přednost, pro které bývá chválen člověk uměřený, ani pro rozsudky, nýbrž pro dávání a brání statků, více však pro dávání.“²⁰⁷

Povaha štědrého člověka je ctnostná a vede ke krásnému jednání. Štědrý člověk bude rád dávat pro krásno samé bez jakékoliv nelibosti. Nezáleží přitom na množství darů, ale na smýšlení dárce a jeho příslušném jmění:

„Nic tedy nevadí, aby byl více štědrý ten, kdo dává méně, dává-li z mála.“²⁰⁸

„... štědrý jest ten, kdo vydává podle míry jmění, a to, na co má...“²⁰⁹

Nyní se zaměříme na extrémní štědrosti. Za krajnosti je považováno v rámci nedostatku lakomství a v souvislosti s nadbytkem zase marnotratnost. Podívejme se nyní na marnotratnost. Tu Aristoteles nesměřuje pouze k majetku, ale také k ostatním věcem. Za marnotratníky označuje nezdrženlivé a nevázané lidi, které uvádí ve spojitosti se zlem a špatností:

„...marnotratníkem však vůbec jest ten, kdo sám sebe ničí, neboť se zdá, že maření majetku jest také ničení sebe sama, ježto život jest oním podmíněn.“²¹⁰

K povaze marnotratného člověka je třeba zmínit, že je možná jeho náprava a tento typ člověka se zdá být lepším než člověk lakomý. Marnotratný člověk má stejné vlastnosti jako štědrý člověk a k jeho nápravě je zapotřebí čas či nedostek.

---

²⁰⁶ Aristoteles považuje „statek“ za všechno, co lze měřit penězi, více viz ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 73.

²⁰⁷ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 73, (IV, 1, 1119b23-26).

²⁰⁸ Tamtéž, str. 75, (IV, 2, 1120b13-15).

²⁰⁹ Tamtéž, str. 76, (IV, 2, 1120b31-32).

²¹⁰ Tamtéž, str. 73, (IV, 1, 1120a1-4).

„Může totiž býti snadno vyléčen věkem nebo nedostatkem a přijíti ke středu.“²¹¹

Podle Aristotela tedy není povahou marnotratný člověk špatný. Je to dáno skutečností, že tento člověk v dávání a nebrání, překročuje míru, kdežto v braní míry nedosahuje. Jde o to, aby si marnotratný člověk zvykl na správnou míru dávání a nebrání a dával komu má a odkud má.

Nyní se zaměříme na lakomství. Lakomý člověk usiluje neslušným způsobem o statky. Tato skutečnost je Aristotelem charakterizována následovně:

„... i připočítáváme lakomství vždy těm, kteří usilují o statky více než slušno.“²¹²

Člověk lakomý je horší než marnotratník. V případě marnotratnosti lze uvažovat o nápravě, naproti tomu lakomství napravovat nelze. Aristoteles dokonce označuje lakomství za opak štědrosti, což je doloženo následujícím výrokem:

„... a tak se právem lakomství jmenuje opakem štědrosti; jest totiž větším zlem než marnotratnost a chybuje se v něm více než v marnotratnosti...“²¹³

Lakomství je nevyhléditelným a přirozenějším,²¹⁴ než marnotratnost. Aristoteles uvažuje dokonce nad tím, že stáří a všechny slabosti dělají z lidí lakomce. Rozsah lakomství je mnohotvárný, protože buď lidé překročují míru v braní, nebo nedosahují míry v dávání.

„... jedni překročují míru v braní, druhí zas jí nedosahují v dávání...“²¹⁵

Lidé nedosahující míry v dávání jsou označováni za skrbliky, držgrešle nebo spořivce. Tito lidé netouží po cizím majetku. Naproti tomu osoby překračující míru v braní berou všechno a odkudkoliv, což je připodobňováno ke kuplířům a lichvářům, protože mají

---

²¹¹ Tamtéž, str. 77, (IV, 3, 1121a26-27).

²¹² Tamtéž, str. 73, (IV, 1, 1119b29-31).

²¹³ Tamtéž, str. 79, (IV, 3, 1122a33-35).

²¹⁴ Přirozenějším je z toho důvodu, že většina lidí je podle Aristotela hrabivá, než rozdavačná. Více viz ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 78.

²¹⁵ Tamtéž, str. 78, (IV, 3, 1121b24-26).

společnou vlastnost ziskuchtivost. Tito lidé berou odkud nemají a co nemají, což z nich dělá lidi špatné, bezbožné a nespravedlivé.

„... nazýváme je spíše špatnými, bezbožnými a nespravedlivými.“²¹⁶

4.2.4 Velkorysost

Velkorysost považuje Aristoteles stejně jako štědrost za ctnost spojenou s majetkem a penězi. Zatímco se štědrost vztahuje ke skutkům v oblasti peněžních záležitostí, velkorysost se vztahuje pouze ke skutkům nákladným. Tím tedy převyšuje štědrost svoji velikostí:

„Neboť, jak již jméno (megaloprepeia) naznačuje, jest to slušný náklad (prepúsa dapané) ve velkém měřítku (en megethei).“²¹⁷

Vynakládání ve věcech malých či mírných tedy nedělá člověka velkorysým. Velkorysý člověk je přitom štědrý, naproti tomu štědrý člověk ještě nemusí být velkorysý. Dále Aristoteles připodobňuje člověka velkorysého k člověku rozumnému:

„Dovede totiž uvážiti to, co se sluší, a obětovati přiměřeně velký náklad.“²¹⁸

Velkorysost v sobě obsahuje velikost a hodnost, přičemž člověk nemajetný nemůže být velkorysý. Člověk bez majetku totiž nemá z čeho přinést přiměřenou oběť v podobě velkého nákladu a pokud se o takovou oběť pokusí, je označován za pošetilého:

„... nemajetný člověk nemůže býti velkorysý, ježto nemá majetku, z něhož by mohl v oběť přinést přiměřeně velký náklad; a pokouší-li se o to, jest pošetilý; jest to totiž proti slušnosti a povinnosti, kdežto správné jednání závisí na zdatnosti.“²¹⁹

---

²¹⁶Tamtéž, str. 79, (IV, 3, 1122a8-9).

²¹⁷ Tamtéž, str. 79 (IV, 4, 1122a27-29).

²¹⁸ Tamtéž, str. 80 (IV, 4, 1122a47-48).

²¹⁹ Tamtéž, str. 81 (IV, 5, 1122a81-86).

Za krajnost velkorysosti je pak označována ve spojitosti s nedostatkem malichernost a s nadbytkem nevkus či okázalost. Tyto stavy označuje Aristoteles za špatné, přesto nejsou škodlivé bližnímu a nejsou ani ošklivé. Okázalostí je míněno nepřiměřené vynakládání. Člověk, který dává mnoho tam, kde není zapotřebí, tak nečiní kvůli krásnu, ale kvůli obdivu okolí.

„Vydává totiž mnoho tam, kde by byl přiměřen náklad malý...“²²⁰

„A to všechno učiní nikoli pro krásno, nýbrž proto, aby ukázal své bohatství, domnívaje se, že pro to jest předmětem obdivu, a tam, kde jest potřebí vynaložiti mnoho, vynakládá málo, kde málo, mnoho.“²²¹

Malicherný člověk naproti tomu nedosáhne míry a porušuje krásno tím, že stále uvažuje nad nejmenším nákladem a během činnosti neustále váhá a pochybuje. Přitom má tato osoba pocit, že činí více než má.

„... kde velmi mnoho vynaložil, v maličkostech skrbí a ve všem cokoli činí, váhá a ohlíží se, jak by náklad byl nejmenší, ha i toho lituje, ježto se domnívá, že ve všem činí více než má.“²²²

4.2.5 Velkomyslnost

Velkomyslnost je vztahována k věcem velkým a je přisuzována člověku, který se pokládá být hoden velkých věcí a zároveň jim hoden skutečně je:

„... neboť ten, kdo jest hoden malých věcí a pokládá se za hodna jen takových, jest rozumný, nikoli však velkomyslný.“²²³

---

²²⁰ Tamtéž, str. 82 (IV, 6, 1123a27-28).

²²¹ Tamtéž, str. 82 (IV, 6, 1123a32-36).

²²² Tamtéž, str. 83 (IV, 6, 1123a38-42).

²²³ Tamtéž, str. 83 (IV, 7, 1123b8-10).

Velkomyslnost je středem mezi nadutostí a malomyslností. Člověk, který nedosahuje míry je označován za malomyslného, naproti tomu ten, kdo míru překročuje je podle Aristotela nazýván nadutým:

„Ten, kdo se pokládá za hodna velkých věcí, aniž jest jich vskutku hoden, jest nadutý...“²²⁴

„Ten, kdo se pokládá za hodna menších věcí, nežli jest, jest malomyslný, když, ač jest hoden buď velkých nebo mírně velkých nebo malých věcí, ještě méně se cení.“²²⁵

Jelikož je velkomyslný člověk hoden největších věcí a je pravděpodobně nejlepším, musí být nutně dobrý. Aristoteles uvádí:

„I zdá se, že vlastní předností velkomyslného člověka jest velikost v každé ctnosti.“²²⁶

Být velkomyslným je velmi obtížné, protože je k tomuto potřeba dokonalosti. Velkomyslnost je jakási ozdoba ctnosti, která je činí většími a nemůže bez nich ani vzniknout. Podle Aristotelova mínění přispívá k velkomyslnosti blahobyť:

„Neboť i lidé urození, mocní a bohatí se pokládají za hodny úcty; vždyť nad jiné vynikají a všechno, co v dobrém vyniká, jest čestnější. Proto též takové věci činí lidi velkomyslnějšími.“²²⁷

Velkomyslný člověk rád oplácí dobročiní větším, avšak zároveň on sám nikoho nepotřebuje a pokud ano, tak jen zcela výjimečně. Takový člověk rád neobdivuje, protože pro něj to není nic velkého. Není mstivý, nemluví o mnoho lidech, nevypravuje o sobě, nenaříká a neprosí. Aristoteles popisuje také fyzické projevy takového člověka:

„I pohyb u velkomyslného člověka se zdá býti pozvolný, hlas vážný, mluva klidná; vždyť ten, kdo usiluje o málo věcí, nekvapí, ani nenapíná hlasu ten, kdo nic za velké nepokládá; neboť křik a unáhlení pocházejí odtud.“²²⁸

---

²²⁴ Tamtéž, str. 83 (IV, 7, 1123b13-14).

²²⁵ Tamtéž, str. 84 (IV, 7, 1123b16-19).

²²⁶ Tamtéž, str. 84 (IV, 7, 1123b46-47).

²²⁷ Tamtéž, str. 85 (IV, 8, 1124a27-30).

Úsilí velkomyslného člověka se nejvíce týká cti a necti. Člověk by se měl v pravé míře radovat nad velkou ctí a nevšímat si uznání za věci malé. Proto bývají takoví lidé někdy považováni za pohrdavé. Chování takového člověka by pak mělo být umírněné:

„... ale také umírněně se bude chovati k bohatství, moci a všelikému zdaru a nezdaru, ať se přihodí jakkoli, i nebude se ani příliš radovati ve zdaru, ani v nezdaru příliš truchliti.“²²⁹

4.2.6 Zdravá ctižádost

Touha po cti má také svůj nedostatek a nadbytek. Tato ctnost je spojena s velkomyslností, tak jako štědrost k velkorysosti. Někdy je ctižádostivý člověk chválen pro mužnost a krásno nadšeného a člověk bez ctižádosti zase pro svoji umírněnost a rozumnost. O takové náklonnosti se mluví v mnoha smyslech, a proto Aristoteles uvádí:

„... jest zřejmo, že ctižádosti nevztahujeme vždycky k tetěž věci, nýbrž chválu vztahujeme k tomu, co převrší ctižádost obecného množství, hanu pak k tomu, co převyšuje přiměřenost.“²³⁰

Střednost u zdravé ctižádosti nemá žádné zvláštní pojmenování a o toto prázdné místo zápasí obě krajnosti.

„V tom, v čem jest nadbytek a nedostatek, jest i střed; i touží lidé po cti více i méně než mají; a tak bývá chválen i tento stav, ježto jest středností co do cti, ač nemá zvláštního jména.“²³¹

---

²²⁸ Tamtéž, str. 88 (IV, 8, 1124b61-65).

²²⁹ Tamtéž, str. 85 (IV, 7, 1124a16-20).

²³⁰ Tamtéž, str. 89 (IV, 10, 1124b19-22).

²³¹ Tamtéž, str. 89 (IV, 10, 1124b24-28).

4.2.7 Klidnost

Klidnost je středností v rámci návalu hněvu. Klidnost má zvláštní postavení, protože střed návalu hněvu je bezejmenný a téměř krajností. Klidnost je tedy středem, kloní se přitom k nedostatku, který je bezejmenný. Nadbytek je nazýván hněvivostí.

Tato ctnost bývá chválena, protože klidný člověk nemá tendenci mstít se a raději vyhledává odpuštění. Klidný člověk se nenechá vláčet vášněmi.

„Ten tedy, kdo se hněvá pro to, proč má a na koho má, dále pak také, jak má, kdy a po jakou dobu, jest chválen; tento právě asi jest klidný, jestliže klidnost bývá chválena.“²³²

Nedostatek hněvu bývá ovšem haněn stejně, jako jeho nadbytek. To, že se člověk nehněvá v situaci proč má, kdy má a na koho má, značí nedostatek citu a otrockou mysl:

„Ten totiž, kdo se nehněvá, proč má, jak, kdy a na koho, jest jak se zdá, zpozdlý; neboť se zdá, jako by takový člověk neměl ani citu, ani bolesti, a když se nehněvá, že se ani nebrání, snášeti pak pohanění a nechrániti proti němu svých příbuzných prozrazuje mysl otrockou.“²³³

Nadbytek existuje ve dvou směrech. Jedna ve smyslu zlosti na toho, na koho se nemá hněvat a dále pokud se člověk hněvá více a déle, než má. Zlostní lidé jsou podle Aristotela velmi proměnliví a jejich zloba nemá dlouhého trvání:

„Zlostní lidé se tedy rychle rozhněvají, a to na koho nemají, proč nemají a více než mají, ale rychle přestávají; a tj. u nich také nejlepší.“²³⁴

Člověk by se měl držet toho duševního stavu, který zachovává střed. Hanu si pak člověk zaslouží v závislosti na míře překročení nedostatku či nadbytku. Aristoteles tento střed popisuje následovně:

---

²³² Tamtéž, str. 90 (IV, 11, 1125a41-44).

²³³ Tamtéž, str. 90 (IV, 11, 1126a5-10).

²³⁴ Tamtéž, str. 91 (IV, 11, 1126a16-18).

„... podle něhož se hněváme na toho, na koho máme, proč máme, nač máme a co ještě jiného sem náleží, ale nadbytek a nedostatek zasluhuje hany, a to menší, je-li nepatrný, je-li však patrnější, větší, a když jest velmi znatelný, největší.“²³⁵

4.2.8 Pravdivost

V rámci spolužití projevují lidé vůči sobě navzájem pravdivost a nepravdivost. Člověk pravdivý si zachovává střed a je hoden chvály, naproti tomu ti, kteří projevují nepravdivost si zaslouží hanu:

„O sobě lež jest špatná a zasluhuje hany, pravda jest však krásná a hodna chvály.“²³⁶

Pravdivost je duševním stavem, který není totožný s člověkem pravdomluvným ve smlouvách či s věcmi týkajícími se spravedlnosti či nespravedlnosti. Aristoteles mluví o pravdomluvném člověku jako:

„... o člověku, který i tam, kde o nic takového nejde, jest pravdomluvný i v řeči a v životě, protože jest takový svým duševním stavem. Takový člověk jest asi dobrý.“²³⁷

Takový člověk je pravdomluvný i ve věcech, kde na tom nezáleží a ještě více ve věcech, kde na tom záleží. Lži se přitom bude vyhýbat.

„Neboť pravdymilovný člověk i tam, kde na tom nezáleží, jest pravdomluvný, i bude tím spíše mluvit pravdu tam, kde na tom záleží; lži se tu bude vystříhati jako něčeho ošklivého, jíž by se i tak o sobě vystříhal; a takový člověk jest hoden chvály.“²³⁸

Pravdivost je středností mezi chlubností a záludností. Chlubný člověk si přisuzuje vlastnosti, které nemá nebo zvětšuje ty, které má. Naopak tomu člověk záludný své vlastnosti zapírá nebo zmenšuje. Aristoteles považuje za mírnější variantu záludnost, protože nesouvisí

---

²³⁵ Tamtéž, str. 92 (IV, 11, 1126b37-39).

²³⁶ Tamtéž, str. 94 (IV, 13, 1127a7-11).

²³⁷ Tamtéž, str. 94 (IV, 13, 1127b1-4).

²³⁸ Tamtéž, str. 94 (IV, 13, 1127b4-9).

se ziskem, ale může být spojována s vyhýbáním se vtíravosti. Mezi takové lidi, kteří zapírají i to, co jim přináší slávu, zařazuje Sokrata. Chlubnost je tedy opakem pravdivého člověka a je kvalitativně horší než záludnost.

„I zdá se, že protivou člověka pravdivého jest člověk chlubný; jest totiž horší.“²³⁹

---

²³⁹ Tamtéž, str. 95 (IV, 13, 1127b41-43).

5 SPRAVEDLNOST

5.1 Pojem spravedlnosti

Za nejvyšší etickou ctnost je označována spravedlnost, které se budu věnovat v této kapitole. Pojmem spravedlnosti²⁴⁰ se zabývá Aristoteles v celé páté knize *Etiky Nikomachovy*.²⁴¹ „Aristoteles procházel výčtem etických zdatností s očekáváním, že potvrdí svou nauku o etické zdatnosti, která, jelikož zahrnuje řadu pocitů nebo emocí, jež mohou být nadměrné nebo nedostatečné, leží ve středu.“²⁴² V případě spravedlnosti uvažuje podobným způsobem a hledá nejen střednost, ale také uvažuje o spravedlivém a nespravedlivém jednání.²⁴³

„Co se týče spravedlnosti a nespravedlnosti, musíme uvažovati o tom, jakých jednání se týkají, jakou středností jest spravedlnosti a čeho středem jest právo.“²⁴⁴

Spravedlnost a nespravedlnost je úzce spojena se zákonností a protizákonností.²⁴⁵ Nespravedlivý člověk pak je ten, který nejen neposlouchá zákony, ale je také chamtivý a neuznává rovnost (správnost). Naproti tomu spravedlivým člověkem bude ten, který rovnost uznává a poslouchá zákony. Spravedlnost není pouze „vlastností člověka, ale i normou, obecně platným zákonem, kterému odpovídá jednání spravedlivého.“²⁴⁶

---

²⁴⁰ Pojem spravedlnosti (dikaiosyné) zahrnuje na jedné straně morální princip požadující respektování právní normy, na druhé straně ctnost spočívající v respektování práv druhý. Více o pojmu viz DURUZOI, G., ROUSSEL, A. *Filosofický slovník*. Praha: EWA 1994. str. 285. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Spravedlnost>.

²⁴¹ Srv. s Platonovým pojetím spravedlnosti a jeho přesvědčení o „společném původu veškerenstva a o společné zákonitosti, která mu vládne.“ Více viz TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008, str. 85.

²⁴² HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 57.

²⁴³ Srv. ARISTOTELES. *Aténska ústava*. Bratislava: Kalligram 2009, str. 16.

²⁴⁴ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 99 (V, 1, 1129a3-5).

²⁴⁵ Srv. TAYLOR, C. C. W. *Politics* IN BARNES, J. *The Cambridge companion to Aristotle*. Cambridge: Cambridge University Press 1995, str. 233.

²⁴⁶ TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008, str. 131.

„... nespravedlivý jest ten, kdo nedbá zákonů, za druhé člověk, který si osobuje více a konečně ten, kdo nešetří rovnosti, takže spravedlivý bude patrně ten, kdo dbá zákonů a šetří rovnosti...“²⁴⁷

Obsah páté knihy *Etiky Nikomachovy* byl „charakterizován jako první pokus zpřesnit některé ze základních pojmů právnictví.“²⁴⁸ Právo úzce souvisí nejen se zákonností, nýbrž také s rovností. Naproti tomu bezprávi je spojeno s protizákonností a nerovností, protože nespravedlivý člověk nerespektuje zákony a nešetří na rovnosti.

„Právo tedy jest zákonnost a rovnost, bezprávi pak protizákonnost a nerovnost.“²⁴⁹

5.2 Dělení spravedlnosti

Během řešení otázky spravedlnosti si Aristoteles jako první myslitel plně uvědomuje rozdíl mezi spravedlností vůči zákonu, a dále spravedlností, která lze kvalifikovat bez ohledu na zákon. Lze mluvit o spravedlnosti subjektivní a objektivní, přičemž objektivní spravedlnost lze požit také při výkladu práva.²⁵⁰

Při výkladu Aristotelovy nauky je spravedlnost členěna na spravedlnost celou (obecnou) a částečnou.²⁵¹ „Spravedlnost ve smyslu poslušnosti zákonů je obvyčejně nazývána ‚obecná spravedlnost‘; spravedlnost ve smyslu rovnosti nebo správnosti je nazývána ‚částečná spravedlnost‘“²⁵² Obecnou spravedlnost lze tedy nazývat objektivní, zatímco spravedlnost částečnou můžeme označit za subjektivní.

---

²⁴⁷ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 100 (V, 2, 1129a39-42).

²⁴⁸ *The Nicomachean Ethics of Aristotele*, přel. D. P. Chase, úvod J. A. Smith, London 1911, str. XIX. IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 58.

²⁴⁹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 100 (V, 2, 1129b1-2).

²⁵⁰ TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008., str. 131.

²⁵¹ Někteří autoři tvrdí, že obecná a částečná spravedlnost odpovídá rozdílu mezi veřejnými a soukromými soudními procesy. Více viz HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 61.

²⁵² HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 60.

5.2.1 Obecná spravedlnost

Pojďme se nyní podívat na obecnou spravedlnost. Ta se vztahuje k poslušnosti vůči zákonu. Spravedlivým člověkem je nazýván ten, který poslouchá zákon. Věci zákonné jsou určeny zákonodárnou mocí a ty jsou nazývány spravedlivými. To, co je spravedlivé, je tedy zákonné ustanovení samo.

„... jest zjevno, že vše zákonné jest jaksí spravedlivé; co totiž jest ustanoveno mocí zákonodárnou, jest zákonné, a všechno to nazýváme spravedlivým.“²⁵³

Zákony ve státě zahrnují veškeré vztahy a nařizují to, co „slouží k obecnému prospěchu a blahu, což je zpravidla ctnost.“²⁵⁴ Aristoteles zmiňuje, že zákony míří k působení či zachování blaženosti nebo obecného zájmu všech, těch nejlepších anebo těch, co mají moc:

„Zákony pak mluví o všem, ježto hledí k tomu, co prospívá buď všem (nebo lidem vynikajícím) nebo předním, a to buď podle ctnosti anebo podle jiné nějaké vynikající vlastnosti.“²⁵⁵

Zároveň „předepisují chování podle zdatností, statečnosti, umírněnosti a klidnosti.“²⁵⁶ Současně tyto zákony zakazují chování, které je špatné, přičemž správně je vypracovaný pouze ten zákon, který není ukvapen:²⁵⁷

---

²⁵³ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 101 (V, 3, 1129b21-24).

²⁵⁴ TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008., str. 131.

²⁵⁵ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 101 (V, 3, 1129b24-27).

²⁵⁶ HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 60.

²⁵⁷ Vinogradoff tyto poznámky parafrázuje: „Tak v oboru Obecné Spravedlnosti stát udržuje zákonodárnou mocí své normy povinné morálky a politických prostředků; povinnosti odpovídají zdatnostem, zločiny špatnostem.“ IN HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 60.

„... a podobně také v ostatních ctnostech a špatnostech jedno přikazuje, druhé zakazuje, a to správně, je-li sám správně vypracován, nesprávně, je-li ukvapen.“²⁵⁸

Aristoteles považuje obecnou spravedlnost za dokonalou ctnost, která se kryje s celou etickou zdatností. Stejně je tomu také u obecné nespravedlnosti, která je zase pokládána za celou etickou špatnost:

„... tato spravedlnost není částí ctností, nýbrž celou ctností, ani naopak nespravedlnost není částí špatností, nýbrž celou špatností...“²⁵⁹

Pojmy spravedlnost a nespravedlnost jsou jako stavy stejné v souvislosti k pojmům ctnosti a špatnosti. Na rozdíl od nich ovšem spravedlnost a nespravedlnost označují vztah mezi člověkem a jeho bližními.²⁶⁰

„... ctnost a spravedlnost jest totéž, jejich pojem však není tentýž, nýbrž, pokud se vztahuje k druhému, jest to spravedlnost, a pokud jest to takový stav, jest to ctnost prostě...“²⁶¹

Každá ctnost může být obsahem zákona za předpokladu, že se bude týkat poměru k druhému člověku. Zákony se tedy zabývají vzájemným vztahem mezi lidmi, přičemž se neřeší povinnosti jedince vůči sobě samému. „Spravedlnost zákonnou nelze tudíž považovat

---

²⁵⁸ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 101 (V, 3, 1129b35-38).

²⁵⁹ Tamtéž, str. 102, (V, 3, 1130b11-13).

²⁶⁰ Srv. s námitkou, že tato Aristotelova myšlenka je nejasná, protože „většina zdatností a špatností se projevuje v jednáních, která ovlivňují, a často je v jejich povaze, aby chtěla ovlivnit druhé; např. štědrost.“ Více viz HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 60.

²⁶¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 102 (V, 3, 1129b15-18).

za nějakou zvláštní ctnost, která by měla svůj specifický obsah, ale jaksí za souhrn ctností všem. Proto je také nazývána zákonností celou.“²⁶²

5.2.2 Částečná spravedlnost

Tento typ spravedlnosti je částí ctnosti a je chápán ve spojitosti s touhou po penězích a libosti ze zisku. Této částečné spravedlnosti odpovídá také částečný druh nespravedlnosti. „Motivem nespravedlnosti v tomto omezeném smyslu je touha po zisku.“²⁶³ Později je tato charakteristika rozšířena o záležitosti vztahující se ke cti, penězům a bezpečnosti. V Etice Nikomachově je o částečné spravedlnosti uvedeno:

„... vztahuje se ke cti nebo k penězům nebo k sebezáchově, anebo, kdybychom pro to měli jeden výraz, k tomu všemu, a to pro libost ze zisku.“²⁶⁴

Částečná spravedlnost se s obecnou shoduje ve vzájemnosti poměrů více subjektů, naproti tomu se odlišují v tom, že „obsahem částečné spravedlnosti je rovnost, kdežto podstatu spravedlnosti zákonné tvoří právo.“²⁶⁵ Rovnost a zákonnost se odlišují, mají se k sobě jako celek k části. „To, co je proti zákonu, nemusí být ještě nerovné, kdežto každá nerovnost je nutně protizákonná.“²⁶⁶ Aristoteles rozlišuje rovnosti na rovnost číselnou a rovnost hodnotnou. Číselná rovnost vychází z množství nebo velikosti, naproti tomu rovnost hodnotná zohledňuje navíc i hodnotu. V souvislosti s tímto zjištěním pak Aristoteles mluví o spravedlnosti dokonalé nebo nedokonalé. Zatímco spravedlnost nedokonalá se zabývá kvantitativní stránkou subjektů nebo objektů, dokonalá spravedlnost zohledňuje navíc také „hodnotu předmětů a individuální poměry a vlastnosti stran.“²⁶⁷

---

²⁶² TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008., str. 131.

²⁶³ HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 61.

²⁶⁴ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 105 (V, 4, 1130b2-5).

²⁶⁵ TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008., str. 132.

²⁶⁶ Tamtéž, str. 132.

²⁶⁷ Tamtéž, str. 132.

Nyní se vraťme k částečné spravedlnosti. Tou pak chápe Aristoteles spravedlnost ve vlastním slova smyslu a dává ji na roveň ostatních etických ctností. Jedná se o „střed mezi pácháním a snášením křivdy, kdežto opak její, nespravedlnost, náleží v nějaké krajnosti.“²⁶⁸ V Etice Nikomachově je dále rozčleněna na spravedlnost rozdělejší (rozdělovací, distributivní, dianemetická) a spravedlnost opravnou (odplácející, retributivní, diorthonická).²⁶⁹

*„Jedním druhem částečné spravedlnosti a jí příslušného práva jest ten, který se týká rozdělování poct nebo peněz anebo ostatních statků, které lze rozdělit účastníkům občanství – neboť v tom může býti jeden druhému roven i neroven -, jiný její druh jest opravný ve směnách.“*²⁷⁰

5.2.2.1 Distributivní – dianemetická spravedlnost

Spravedlnost rozdělování řídí jednání toho, který něco rozděluje ve prospěch nebo nějakou povinnost.²⁷¹ Zabývá se především rozdělování statků a poct ve veřejnoprávních poměrech a její podstatou je rovnost. Aristoteles dianemetickou spravedlnost popsal pomocí geometrické úměry, tzn. analogie; $A/B=C/D$, přičemž A a B jsou osoby, C a D jsou podíly:

*„Nutně tedy právo vyžaduje počtu nejméně čtyř; neboť jsou dvě osoby, pro něž jest právo, a dvě věci, v nichž se jim přiznává.“*²⁷²

Analogický vzorec tedy znamená, že „hodnota osoby A podle určitých měřítek, se má k hodnotě osoby B tak, jako se má velikost podílu osoby A k velikosti podílu osoby B.“²⁷³ Aristoteles dodává, že totéž platí i u záměny:

---

²⁶⁸ Tamtéž, str. 132.

²⁶⁹ Srv. s rozlišením Sokola, který označuje rozdělovací spravedlnost za spravedlnost distributivní a spravedlnost odplácející za spravedlnost retributivní. Více viz SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 85.

²⁷⁰ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 105 (V, 5, 1130b37-42).

²⁷¹ SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 85.

²⁷² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 105 (V, 6, 1131a23-26).

*„... jako se tedy má A ku B, tak se bude míti C ku D, a tedy také záměnou: A má se ku C, jako se má B ku D.“*²⁷⁴

Aristoteles nazývá právo jakousi úměrou, která je vlastní číslům. Tuto úměru pak nazývá rovností poměrů.²⁷⁵

„V tom tedy, že A jest spojeno s C a B s D, jest spravedlnost v rozdělování, a spravedlnost ta jest středem toho, co není úměrné; úměrnost totiž jest středem, spravedlnost pak jest úměrná.

*Matematikové nazývají takovou úměru geometrickou.“*²⁷⁶

Rovnost člení na rovnost aritmetickou a geometrickou.²⁷⁷ Aritmetická rovnost je v praxi nejčastější, nelze s ní však vystačit, protože nebere v potaz individuální rozdíly.²⁷⁸ Aristoteles tedy zmiňuje dále geometrickou rovnost²⁷⁹, která zohledňuje zásluhy a vyrovnává různá znevýhodnění a handicap. „Různé formy společenské podpory lze chápat jako nezbytnost kvůli udržení společenského míru, jako výraz lidské solidarity, anebo dokonce jako požadavek spravedlnosti.“²⁸⁰

---

²⁷³ HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 63.

²⁷⁴ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 106 (V, 6, 1131b6-8).

²⁷⁵ Tamtéž, str. 106, (V, 6, 1131a38).

²⁷⁶ Tamtéž, str. 106, (V, 7, 1131b12-16).

²⁷⁷ Srv. HUTCHINSON, D. S. *Ethics. Social justice* IN BARNES, J. *The Cambridge companion to Aristotle*. Cambridge: Cambridge University Press 1995, str. 222-224.

²⁷⁸ Jako příklady aritmetické rovnosti uvádí Sokol jednotnou mzdu zaměstnanců, která nemotivuje k výkonu či „daň z hlavy“, která zatěžuje mnohem více chudé, než bohaté. Více viz SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 86.

²⁷⁹ Např. lepší řemeslník si zaloudí větší odměnu. Více viz SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 86.

²⁸⁰ SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 86.

„... neboť v geometrické úměře se má celek k celku, jako se má člen k členu. Tato úměra však není spojitá; neboť osoba a věc není v ní dle čísla jedno.“²⁸¹

5.2.2.2 Retributivní – diorthonická spravedlnost

Diorthonická spravedlnost „hraje nápravnou úlohu ve směnách mezi lidmi.“²⁸² Tato spravedlnost je pak dále členěna na směny dobrovolné a nedobrovolné. V dobrovolných směnách mezi sebou jednají dvě souhlasné strany a může se jednat například o prodej, koupi či půjčku. Naproti tomu ve směnách nedobrovolných dochází k nespravedlnosti na úkor druhého, jako např. podvod, krádež, cizoložství. Aristoteles se o dobrovolných směnách vyjadřuje následovně:

„... dobrovolné jsou na příklad prodej, koupě, půjčka, zástava, užívání, uschování, nájem – dobrovolnými se nazývají, protože základ těch směn jest dobrovolný...“²⁸³

Aristoteles se dále zmiňuje také o směnách nedobrovolných a rozděluje je na tajné a násilné. V Etice Nikomachově udává následující příklady:

„... z nedobrovolných pak jedny jsou tajné, na příklad krádež, cizoložství, travičství, kuplířství, podvod, zákeřná vražda, křivé svědectví, druhé jsou násilné, na příklad pohana, věznění, zabítí, loupež, zmrzačení utržení na cti, urážka.“²⁸⁴

Odplácějící spravedlnost hledá rovnováhu, která „jakmile je porušena, měla by se obnovit, například vymáháním nesplněného závazku, odměnou nebo trestem.“²⁸⁵ Měřítkem je přitom úměra aritmetická.

---

²⁸¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 107 (V, 7, 1131b16-19).

²⁸² HARDIE, W. F. R. *Aristotelova teorie spravedlnosti* IN REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996, str. 62.

²⁸³ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 105 (V, 5, 1131a2-6).

²⁸⁴ Tamtéž, str. 105 (V, 5, 1131a6-10).

²⁸⁵ SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 85.

„Nezáleží totiž na tom, zda dobrý člověk oloupil špatného anebo špatný dobrého, ani zda se cizoložství dopustil dobrý člověk anebo špatný; nýbrž zákon hledí pouze k rozdílu škody – a s osobami zachází jako s rovnými...“²⁸⁶

Opravná spravedlnost²⁸⁷ bývá označována za střed mezi ziskem a ztrátou, přičemž ji symbolicky označuje žena se zavázanýma očima, která „se nemá ohlížet na společenské postavení stran a na to, kdo před ní stojí – v jedné ruce s váhami, které měří hledanou rovnováhu, a ve druhé s mečem, jímž by měla veřejná autorita spravedlnost prosadit.“²⁸⁸

---

²⁸⁶ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 107 (V, 7, 1132a2-6).

²⁸⁷ Na základě atributivní spravedlnosti je založeno soukromé a trestní právo. Více viz SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 85.

²⁸⁸ SOKOL, J. *Etika a život*. Praha: Vyšehrad 2010, str. 85.

6 PŘÁTELSTVÍ

6.1 Pojem přátelství

Aristoteles považuje přátelství²⁸⁹ za jednoznačného spojence ctností, který je potřebný pro blažený život. Ke skutečně ctnostným lidem přátelství patří a je důležité pro úplný a soběstačný život člověka. Zákonnodárci v obcích by měli usilovat o něco většího, než je spravedlnost. Ta totiž není potřebná tam, kde jsou vedle sebe přátelé.

„Není také potřebí spravedlnosti tam, kde jsou přátelé, ale mezi spravedlivými jest k doplnění potřebí přátelské lásky a, jak se zdá, mezi spravedlivými jest přátelská příchyllost největší.“²⁹⁰

Přátelství je přirozený cit, který není patrný pouze u lidí. Můžeme jej najít také u většiny živých tvorů a je zřejmé, že ho k sobě pocítují bytosti stejného původu. Jedná se o něco nutného a krásného.²⁹¹ Podle Aristotelova názoru, nikdo nechce žít bez přátel. Nejvíce je zapotřebí lidem mocným a bohatým.

„Bez přátel by si nikdo nepřál žíti, byť i měl všechna ostatní dobra – vždyť i zdá se, že přítel jest nejvíce třeba lidem bohatým, vládnoucím a mocným...“²⁹²

---

²⁸⁹ (řec. filia) má širší význam než český ekvivalent přátelství. Jedná se o přívětivost, lásku a radost. Otázka přátelství a jeho místa v životě tvoří jednu z nejdůležitějších otázek řecké etiky (Pytagoras, Sokrates, Platon a jeho dialogy Symposion, Faidros). Z moderní etiky se otázka přátelství téměř vytrácí. Více o této problematice viz SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 81. Srv. s interpretací pojmu dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%A1telstv%C3%AD>.

²⁹⁰ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 178 (VIII, 1, 1155a31-34).

²⁹¹ Srv. pojetí krásna a lásky u Platóna, více viz PLATÓN. *Symposion*. Z řečtiny přeložil a předmluvu napsal František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005, str. 50, (Sym. 204e).

²⁹² ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 177 (VIII, 1, 1155a4-6).

Pro Aristotela je přátelství azylem v nouzi a při nehodách. Je to způsob pomoci při morálním rozhodování a jednání. Přitom vůbec nezáleží na věku člověka, protože přátele jsou zapotřebí během celého života, což je patrné z následujícího:

„... mládeži přátelství pomáhá k bezúhonnému životu, starcům poskytuje ošetření a zastání v pracích, s které oni nejsou pro svou slabost, a mužům v plné síle přispívá ke krásným činům...“²⁹³

Aristoteles upozorňuje na důležitost spolužití pro přátelství, a proto je v tomto vztahu důležitý častý kontakt. Vzdálenost od přítele přátelské smýšlení narušit přímo nemusí, nicméně trvá-li odloučení dlouho, může dojít k zapomenutí přátelství:

„... zdá se, že může uvést v zapomenutí i přátelství; proto se praví: Scházeli-li vzájemný styk, tak mnohé již přátelství zašlo.“²⁹⁴

6.2 Druhy přátelství

Existují tři důvody, proč máme rádi druhého člověka.²⁹⁵ Jedná se o užitečnost, rozkoš a dobro člověka. „Pokud se dva ctnostní lidé stanou přáteli, jejich vztah bude dokonalý. Pokud nejsou ctnostní oba dva, přátelství pomůže ke zdatnosti jednomu z nich.“²⁹⁶ V každém tomto typu přátelství je důležitá vzájemná, neskryvaná láska a přejícnost:

---

²⁹³ Tamtéž, str. 177 (VIII, 1, 1155a13-17).

²⁹⁴ Tamtéž, str. 185 (VIII, 6, 1157a62-66).

²⁹⁵ Srv. HUTCHINSON, D. S. *Ethics. Friends* IN BARNES, J. *The Cambridge companion to Aristotle*. Cambridge: Cambridge University Press 1995, str. 228-232.

²⁹⁶ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 81.

„... při každém jest totiž vzájemná láska, která není skryta. Ti, kdo se navzájem mají rádi, přejí jeden druhému dobra z toho důvodu, pro který mají rádi.“²⁹⁷

Podle těchto důvodů také členíme typy přátelství. Existují přátelství založená na užitečnosti, rozkoši (příjemnosti) a ctnosti. Pouze člověk ctnostného charakteru touží po dobru pro jiného člověka kvůli němu samotnému a ctnostní lidé tedy chtějí dobré věci proto, že jsou dobré samy o sobě. Proto nemohou být považovány za opravdová přátelství vztahy z užitku a z příjemnosti a nemají dlouhého trvání.

„Zanikne-li tedy to, pro co lidé byli přáteli, zaniká i přátelství, jako by přátelství bylo podmíněno pouze tím.“²⁹⁸

6.2.1 Přátelství pro užitek

Pojďme se nyní podívat na přátelství založené na užitečnosti. Tento typ vztahu je takový, kdy člověk druhého nemiluje pro jeho vlastní osobu ale proto, že se mu od druhého dostává nějakého dobra:

„... ti tedy, kdo milují pro užitek, milují pro své vlastní dobro...“²⁹⁹

Lidé milující pro užitek milují tedy pro své vlastní dobro. Takové vztahy jsou nahodilé a snadno se rozpadají, protože osoby nezůstávají stejné a mění se. Když tedy jeden přestane být užitečným, přestane být také milován.

„Neboť to, co jest užitečné, nezůstává trvale totéž, nýbrž jest užitečné hned to, hned ono.“³⁰⁰

---

²⁹⁷ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 180 (VIII, 3, 1156a12-15).

²⁹⁸ Tamtéž, str. 181 (VIII, 3, 1156a33-35).

²⁹⁹ Tamtéž, str. 180 (VIII, 3, 1156a21-22).

Jako příklad tohoto typu přátelství uvádí Aristoteles starce, kteří nevyhledávají přátelství pro příjemnost, ale pro užitečnost. Tento vztah je patrný také u lidí honících se za prospěchem. Tito lidé spolu ale nežijí, protože si často nejsou ani příjemní:

„... jsou si totiž příjemní potud, pokud mají naději na dobro...”³⁰¹

6.2.2 Přátelství pro rozkoš

Další typ přátelství označuje Aristoteles za přátelství založené na rozkoši (příjemnosti). Tento cit je charakteristický tím, že jeden nemiluje druhé pro jeho osobní charakteristiky, ale proto, že jemu způsobuje libé pocity.

„Neboť lidé nemilují těch, kteří jsou vtipní, pro jejich osobní vlastnosti, nýbrž proto, že jsou jim příjemní.”³⁰²

Tento typ přátelství je, stejně jako přátelství z užitečnosti, vztah nahodilý, který se snadno rozpadá. Typickým přátelstvím tohoto druhu je podle Aristotela přátelství mezi jinochy, kteří jsou vláčeni svými mladickými dojmy a neustále hledají v přítomnosti vše příjemné.

„... léty se však mění i záliba. Proto se v mládí přátelství rychle uzavírají, ale také rychle ruší; neboť se zálibou zaniká také přátelství a mladická záliba jest podrobena rychlé změně.”³⁰³

---

³⁰⁰ Tamtéž, str. 181 (VIII, 3, 1156a32-33).

³⁰¹ Tamtéž, str. 181 (VIII, 3, 1156a42-43).

³⁰² Tamtéž, str. 180 (VIII, 3, 1156a20-21).

³⁰³ Tamtéž, str. 181 (VIII, 3, 1156a47-51).

Dále je v této souvislosti zmiňována erotičnost. Zamilovaní lidé chtějí být pořád spolu, což je zvláštností tohoto přátelského poměru. Pro erotičnost ovšem lidé často rychle vzplanou, ale také zhasnou:

„...často tak, že téhož dne mění svou lásku...”³⁰⁴

6.2.3 Dokonalé přátelství

Poslední typ přátelství je pro Aristotela tím nejdůležitějším. Dokonalé přátelství je mezi dobrými lidmi, kteří si jsou podobní v ctnostech. Jedná se o přátelství v pravém slova smyslu a je to vztah mezi ctnostnými lidmi. Tento vztah není nahodilý, lidé tak smýšlejí sami ze sebe.

„... a ti, kdo přejí dobra svým přátelům pro jejich osobu, bývají pravými přáteli – neboť tak smýšlejí sami ze sebe, nikoli nahodile...”³⁰⁵

Tento typ přátelství je charakteristický touhou po dobru pro přítele a nepodmíněnou láskou vůči němu. „Skutečný přítel je člověk, který má rád svého druhu kvůli němu samému. Přátelství je v tomto smyslu touhou po dobru pro druhého a to je dobrá volba.”³⁰⁶ Tato přátelství trvají tak dlouho, dokud jsou lidé dobří. V tomto případě je pak ctnost stálá a dobří lidé se stávají současně také prospěšnými.

„... neboť lidé dobří jsou příjemní sami v sobě i sobě navzájem...”³⁰⁷

---

³⁰⁴ Tamtéž, str. 181 (VIII, 3, 1156a53-54).

³⁰⁵ Tamtéž, str. 182 (VIII, 4, 1156a60-62).

³⁰⁶ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 81.

³⁰⁷ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 182 (VIII, 4, 1156a66-67).

Obyčejně bývají tato přátelství stálá, protože se jedná o spojení všeho, co se má v přátelském vztahu vyskytovat. Těchto svazků není mnoho z důvodu nízkého počtu lidí takovéto povahy. Navíc je také zapotřebí čas a návyk pospolitého života:

„... neboť podle přísloví není možno poznati se dříve, dokud nesníme známou míru soli; ani nelze jednomu oblíbiti si druhé a býti mu přítelem, doku jeden druhému nedokáže, že jest hoden lásky a důvěry.“³⁰⁸

V přátelství pro rozkoš a pro užitek mohou být v přátelském vztahu také lidé špatní a lidé špatní s dobrými. V dokonalém přátelství je ovšem nutné, aby byli přátelé lidmi dobrými. V tomto vztahu nedochází k osočování, protože lidé neuvěří nikomu, koho si sami během určité doby nevyzkoušeli. Je kladen důraz na vzájemnou důvěru:

„... v tomto přátelství jest důvěra a nikdy v něm jeden druhému nekřivdí...“³⁰⁹

I přes malý počet těchto dokonalých přátelství Aristoteles míní, že je to jediný typ přátelství vedoucí k blaženosti. „Je to dáno tím, že přítel je pro každého jeho druhé já. Přítel je jednoduše člověk, ke kterému mám vztah jako k sobě samému.“³¹⁰ Přátelé si rovně odplácí svými slastmi a přáním, což dělá z rovnosti přátelství. Člověk milující svého přítele v dokonalém přátelství zároveň miluje jak své vlastní dobro, tak se mu také přátelství stane dobrem samo o sobě.

„A kdo miluje přítele, miluje své vlastní dobro; neboť dobrý člověk, když se stane přítelem, stane se dobrem tomu, komu se stane přítelem.“³¹¹

---

³⁰⁸ Tamtéž, str. 182 (VIII, 4, 1156a83-87).

³⁰⁹ Tamtéž, str. 184 (VIII, 5, 1157a28-30).

³¹⁰ SUVÁK, V. *Etické myslenie v období klasickej gréckej filozofie* IN KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008, str. 81.

³¹¹ ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Bratislava: Pravda 1979, str. 189 (VIII, 7, 1157a92-95).

ZÁVĚR

Jak jsem již psala v úvodu, během období klasické řecké filosofie došlo k obratu myšlení. Myslitelé se již nezabývali přírodou, ale jejich pozornost se zaměřila na člověka. Tímto se dostaly do popředí etické otázky a jejich zkoumání. Na této skutečnosti se významnou měrou podílel Aristoteles, který z etiky učinil nejen samostatnou vědeckou disciplínu, ale také vytvořil její první systematické zpracování. V této práci jsem se snažila popsat Aristotelovo pojetí etiky, srozumitelně zpracovat a přiblížit jeho základní etické pojmy, myšlenky a vymezení tohoto oboru.

Etiku lze v Aristotelově interpretaci pojmut jako vědu, která pomáhá člověku v úsilí o dobrý život. Nejvyšší dobro, kterého může člověk dosáhnout, je uloženo v lidské přirozenosti a Aristoteles jej nazývá blažeností. Dobrý život člověka spočívá ve ctnostném jednání. K tomu, aby se mohl stát jedinec opravdu ctnostným, je zapotřebí habitus, díky kterému člověk zhodnotí situaci a jedná tak, jak si daná okolnost žádá. Správná znalost definice určité ctnosti však člověka ctnostného nečiní. Je tedy nutné již od dětství jedince učit a cvičit v tom, čemu by měl dávat přednost. Předpokladem pro jednání, které lze chápat jako morální, je záměrná volba. Díky té se rozumný člověk vždy rozhoduje pro ctnost. Každý člověk musí podle svého rozumu sám volit vlastní cestu a zaujmout tak vlastní postoj k sobě samému. Mravní jednání je svobodné a ve shodě s rozumem. Aristoteles se odklání od Sokratovsko-platonského intelektualismu pojetím slabé vůle. Člověk vedený žádostivostí a slastí může záměrně jednat špatně a není schopen vyšší dobro realizovat. Slast ovšem do života patří a je důležitým aspektem lidského života. Slast má význam pouze ve vztahu k blaženosti a bez ctnosti duše je bezcenná.

Ve své diplomové práci jsem tyto ctnosti duše popsala, přičemž jednotlivé ctnosti odpovídají rozumné a nerozumné části duše. Aristotelova klasifikace ctností rozlišuje ctnosti dianoetické (rozumové) a etické (mravní). Účast rozumu je u každé ctnosti rozdílná. Dianoetické ctnosti jsou nadřazeny etickým ctnostem. Tyto etické ctnosti vznikají formováním a vychováváním afektů podle diktátu rozumu. V hierarchii mravních ctností je na nejvyšší pozici spravedlnost, která dává každému to, co mu náleží. Široká variabilita etických ctností hraje důležitou roli v kontextu společenského života, sociální interakce a zejména v politice. Došla jsem k závěru, že Aristoteles neusiluje o nutné a přesné vymezení mravnosti, nýbrž se zaměřuje na pochopení konkrétní mravní situace a život člověka. Klíč k porozumění

je pak v učení o ctnostech. Na rozdíl od Sokrata a Platóna se nesnaží o kritiku obecné morálky. Aristoteles není ideologem a drží se spíše na teoretické úrovni.

Aristotelovo učení o etice mělo obrovský vliv na další generace, obzvláště pak ve starověku a středověku. Nesmírnou popularitu jeho myšlenek lze odvozovat mimo jiné ze skutečnosti, že se jeho díla překládala do celé řady jazyků, jako například arabština, hebrejšтина či latina. Díky tomuto faktu mohl Aristotelův odkaz působit na islámský, židovský a křesťanský svět. Studium Aristotelových spisů ovlivnilo islámské filosofy raného středověku, za zmínku stojí jistě arabský komentátor Averroes. Aristotelovo myšlení stojí na počátku scholastiky a ovlivnilo teologické uvažování dané doby. Za významného myslitele navazujícího na Aristotelovo dědictví můžeme považovat sv. Tomáše Akvinského, který prohloubil Aristotelovo uvažování o teologické ctnosti. Mezi nejznámější Tomášovo dílo patří *Suma teologická*, ve které je patrné spojení Aristotelovy etiky ctností s křesťanskou tradicí. Aristotelův přínos pro etiku je významný a zřetelný také v dnešní době. O oživení jeho myšlenek se postaral Alasdair McIntyre, jehož dílo *Ztráta ctnosti* je inspirováno Aristotelovou etikou ctnosti zasazenou do kontextu sociálních vztahů a tradic.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ANZENBACHER, A. *Úvod do etiky*. Praha: Academia 1994. 80-200-0917-5.
2. ANZENBACHER, A. *Úvod do filosofie*. Praha: SPN 1991. 80-04-26038-1.
3. ARISTOTELES. *Aristotelova politika*. Přeložil a vysvětlivkami opatřil Dr. Pavel Vychodil. Praha: Tiskem a nákladem J. Otty 1895.
4. ARISTOTELES. *Aténska ústava*. Bratislava: Kalligram 2009. 978-80-8101-174-0.
5. ARISTOTELES. *Etika Nikomachova*. Praha: Jan Laichter 1937.
6. ARISTOTELES. *Magna Moralia*. Praha: Petr Rezek 2005. 80-86027-22-8.
7. ARISTOTELES. *Metafyzika*. Praha: Praha: Petr Rezek 2008. 978-80-86027-27-2.
8. ARISTOTELES. *O duši*. Z řečtiny přeložil a vysvětlivky napsal Antonín Kříž. Praha: Rezek 2000. 80-901796-9-X.
9. ARMSTRONG, A. H. *Filosofie pozdní antiky; od staré Akademie po Jana Eriugenu*. Praha: OIKOYMENH 2002. 80-7298-053-X.
10. AUBENQUE, P. *Rozumnost podle Aristotela*. Z francouzského originálu přeložil Cyril Říha. Praha: OIKOYMENH 2003. 80-7298-075-0.
11. BARNES, J. *The Cambridge companion to Aristotle*. Cambridge: Cambridge University Press 1995. 0-521-42294-9.
12. BARTONĚK, A. *Světlem starých Řeků*. Praha: Orbis 1977. 11-014-77.
13. BERKA, K. *Aristoteles*. Praha: Orbis 1966.
14. BLECHA, I. *Filosofie*. Olomouc: FIN 1996. 80-7182-032-6.
15. BRUGGER, W. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko 1994. 80-206-0409-X.
16. COTTERELL, A. *Encyklopedie mytologie*. Praha: Rebo 1999. 80-7234-059-X.
17. DÍOGENÉS, L. *Životy, názory a výroky proslulých filozofů*. Z řeckého originálu přeložil Antonín Kolář. Pelhřimov: Nová tiskárna 1995. 80-901916-3-0.
18. DRTINA, F. *Úvod do filosofie*. Praha: Jan Laichter 1914.
19. DUROZOI, G., ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. Praha: EWA 1994. 80-85764-07-5.
20. FARRINGTON, B. *Věda ve starém Řecku a její význam pro nás*. Praha: Rovnost 1951.
21. FINK, G. *Encyklopedie antické mytologie*. Praha: Votobia 1996. 80-85885-99-9.
22. GADAMER, H. *Idea Dobra mezi Platónem a Aristotelem*. Praha: ISE 1994. 80-85241-46-3.

23. GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období; Sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Praha: OIKOYMENH 2000. 80-7298-019-X.
24. GREDT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Praha: KRYSTAL 2009. 978-80-87183-09-0.
25. HARDIE, W. F. R. *Aristotle's ethical theory*. London: Oxford University Press 1968.
26. HLAVINKA, P. *Dějiny filosofie*. Praha: Triton 2008. 978-80-7387-015-7.
27. KENNY, A. *Stručné dějiny západní filosofie*. Praha: Volvox Globator 2000. 80-72073-74-5.
28. KING, P. J. *Sto filozofů*. Praha: Metafora 2007. 978-80-7359-088-8.
29. KRATOCHVÍL, Z. *Filosofie mezi mýtem a vědou*. Praha: Academia 2009. 978-80-200-1789-5.
30. KRATOCHVÍL, Z., BOUZEK, J. *Od mýtu k logu*. Praha: Herman & synové 1994.
31. KOLEKTIV AUTORŮ. *Dejiny etického myslenia v Európe a USA*. Editorka Anna Remišová. Bratislava: Kalligram 2008. 978-80-8101-103-0.
32. KOLEKTIV AUTORŮ. *Filosofický slovník*. Olomouc: FIN 1995. 80-7182-014-8.
33. KOLEKTIV AUTORŮ. *Slovník spoločenských vied*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1997.
34. LEŠKO, V. *Dejiny filozofie: antika, stredovek, renesancia*. Košice: Univerzita P.J. Šafaříka 1992. 80-7097-179-7.
35. LÖWE, G., STOLL, H. A. *ABC antiky*. Praha: Ivo Železný 2005. 80-237-3938-7.
36. MACINTYRE, A. *Ztráta ctnosti*. Praha: OIKOYMENH 2004. 80-7298-082-3.
37. MCGREAL, P. *Velké postavy západního myšlení*. Praha: Prostor 1997. 80-85190-61-3.
38. MACHOVEC, D. *Dějiny antické filosofie*. Praha: H & H 1993. 80-85467-62-3.
39. NESVADBA, P. *Slovník základních pojmů z filosofie*. Praha: Fortuna 1999. 80-7168-627-1.
40. OLIVA, P. *Zrození řecké civilizace*. Praha: Academia 1976. 21-074-76.
41. OSBOURNE, R. *Filozofie*. Praha: Portál 2006. 80-7367-086-0.
42. PAPROTNY, T. *Stručné dějiny antické filozofie*. Praha: Portál 2005. 80-7178-900-3.
43. PATOČKA, J. *Aristoteles, jeho předchůdci a dědicové*. Praha: Československá akademie věd 1964.
44. PATOČKA, J. *Aristotelés. Přednášky z antické filosofie*. Praha: Vyšehrad 1994. 80-7021-067-2.
45. PATOČKA, J. *Nejstarší řecká filosofie*. Praha: Vyšehrad 1996. 80-7021-195-4.

46. PLATÓN. *Faidon*. Z řečtiny přeložil a předmluvu napsal František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005. 80-7298-158-7.
47. PLATÓN. *Faidros*. Z řečtiny přeložil a předmluvu napsal František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2000. 80-7298-015-7.
48. PLATÓN. *Symposion*. Z řečtiny přeložil a předmluvu napsal František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005. 80-7298-139-0.
49. PLATÓN. *Ústava*. Z řečtiny přeložil a předmluvu napsal František Novotný. Praha: OIKOYMENH 2005. 80-7298-142-0.
50. PLÚTARCHOS. *Životopisy slavných Řeků a Římanů*. Z řeckého originálu přeložil Antonín Hartmann. Plzeň: Odeon 1967.
51. POPKIN, R. H., STROLL, A. *Filozofie pro každého*. Praha: Ivo Železný 2000. 80-240-0257-4.
52. RÁDL, E. *Dějiny filosofie I*. Praha: Jan Laichter 1932. 80-7220-063-1.
53. REBENICH, S. *Antika: 101 nejdůležitějších otázek*. Velké Bílovice: TeMi CZ 2006. 978-80-903873-8-6.
54. REZEK, P. *Spravedlnost jako zdatnost*. Praha: OIKOYMENH 1996. 80-86005-04-6.
55. ROBINSON, D. *Etika*. Praha: Portál 2004. 80-7178-941-0.
56. SOKOL, J. *Antropologie a etika*. Praha: Triton 2003. 80-7254-372-5.
57. SOKOL, J. *Etika a život: pokus o praktickou filosofii*. Praha: Vyšehrad 2010. 978-80-7429-063-3.
58. SOKOL, J. *Malá filosofie člověka; a Slovník filosofických pojmů*. Praha: Vyšehrad 2007. 978-80-7021-884-6.
59. STAVĚL, J. *Antická psychologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1972. 14-182-72.
60. STÖRIG, H. J. *Malé dějiny filozofie*. Praha: Zvon 1996. 80-7113-175-X.
61. SVOBODA, K. *Antika a dnešek*. Praha: Václav Petr 1940.
62. SVOBODA, L. *Encyklopedie antiky*. Praha: Academia 1973.
63. TOMSA, B. *Idea spravedlnosti a práva v řecké filosofii*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk 2008. 978-80-86898-93-3.
64. VERGELY, B. *Antičtí filosofové*. Praha: Levné knihy KMa 2006. 80-7309-349-9.
65. VERNANT, J. P. *Počátky řeckého myšlení*. Praha: OIKOYMENH 1995. 80-7298-183-8.

WWW

Aristoteles

Dostupné z URL: <http://zivotopisy.webz.cz/fotogalerie.html>

Ctnost

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Ctnost>

Dobro

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dobro>

Étos

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%89tos>

Kosmos

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kosmos>

Mapa starověkého Řecka 1

Dostupné z URL: <http://emur.sweb.cz/recka-literatura/recko.jpg>

Mapa starověkého Řecka 2

Dostupné z URL: http://www.in2greece.com/english/maps/map_of_Ancient_Greece.jpg

Mapa starověkého Řecka i s jeho koloniemi

Dostupné z URL:

http://www.lingvistika.mysteria.cz/recko_soubory/Map_Ancient_Greece.jpg

Přátelství

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%99%C3%A1telstv%C3%AD>

Rafael Santi - Athénská škola

Dostupné z URL:

<http://imtm2011.blogspot.cz/2011/04/platon-y-aristoteles-en-la-mirada-de.html>

Spravedlnost

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Spravedlnost>

Statečnost

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/State%C4%8Dnost>

Štěstí

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0t%C4%9Bst%C3%AD>

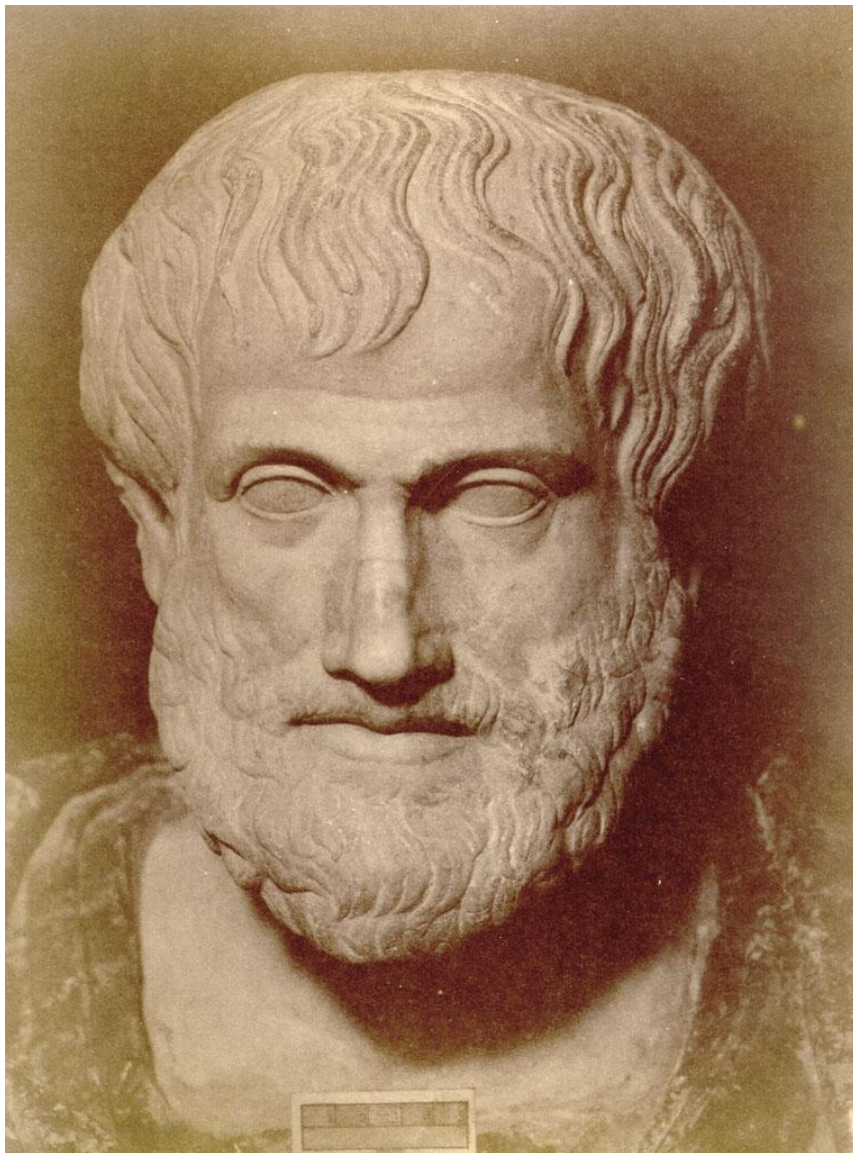
Zvyk

Dostupné z URL: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Zvyk>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1

Aristoteles

Dostupné z URL:

<http://zivotopisy.webz.cz/fotogalerie.html>

Příloha 2

Rafael Santi - Athénská škola

Dostupné z URL:

<http://imtm2011.blogspot.cz/2011/04/platon-y-aristoteles-en-la-mirada-de.html>

Příloha 3

Mapa starověkého Řecka 1

Dostupné z URL: <http://emur.sweb.cz/recka-literatura/recko.jpg>

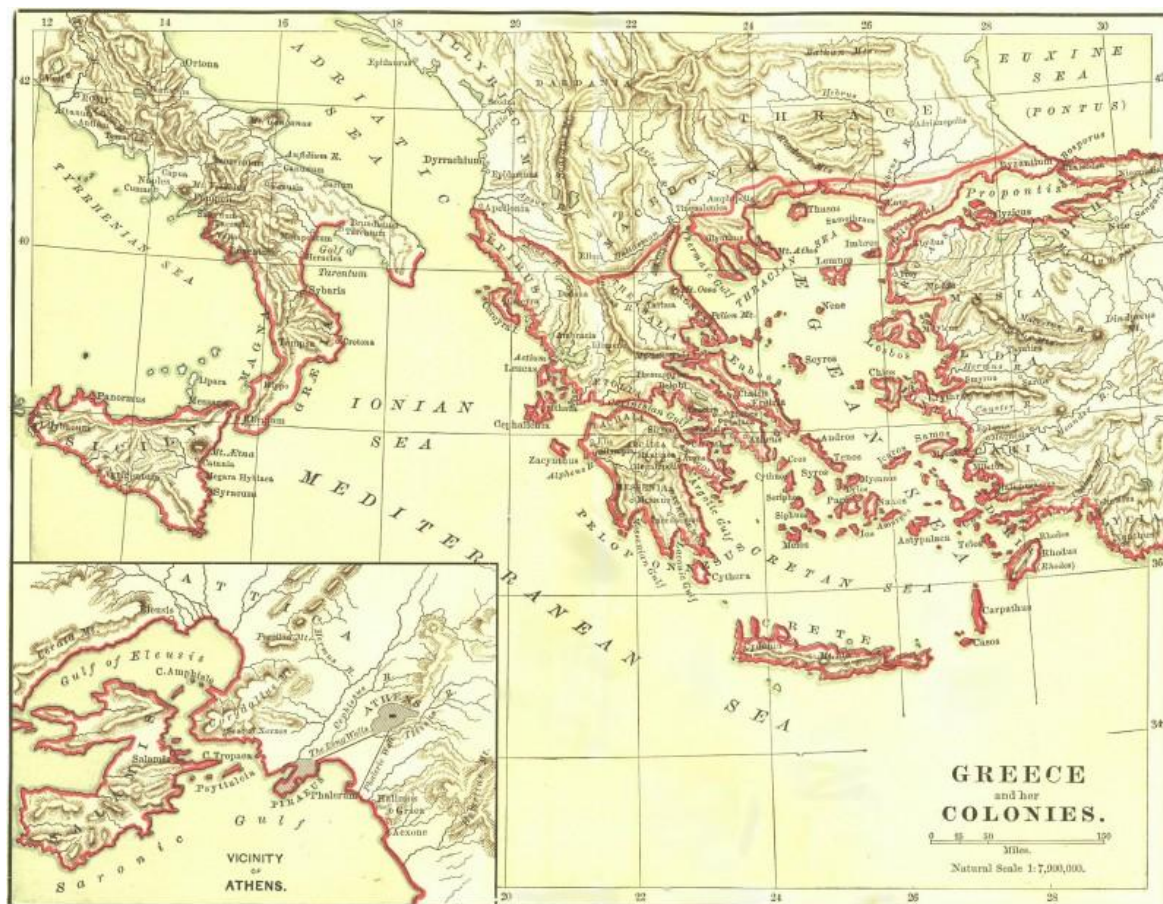
Příloha 4

Mapa starověkého Řecka 2

Dostupné z URL: http://www.in2greece.com/english/maps/map_of_Ancient_Greece.jpg

Příloha 5

Mapa starověkého Řecka i s jeho koloniemi

Dostupné z URL:

http://www.lingvistika.mysteria.cz/recko_soubory/Map_Ancient_Greece.jpg